

DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

ZA UMETNOST IN ZA ZNANSTVO.

UREJA

DR. FRANČIŠEK LAMPE.

Z Bogom za narod.

IZHAJA DVAKRAT NA MESEC.

ZALAGA UREDNIK IN LASTNIK.

TISKA KATOLIŠKA TISKARNA.

Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr. Za Ameriko na leto 2 dolarja,
za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark.

Vsebina II. zvezka.

	Stran
Josipina Turnogradska-Tomanova, prva slovenska pisateljica in pesnica. (Spisal <i>Fr. Rebóľ.</i>)	321
Nade in prevare. (Povest iz umetniškega življenja. — Spisal <i>Milevoj.</i>) [Dalje.]	327
Najstarejša. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>) [Dalje.]	332
Ob šumeči Idrijci. (Zložil <i>F. S. Finšgar.</i>) I. — II. Postrvici. — III. Starčku. — IV. Otroku	338
Primorska Švica. (Spisal <i>Karol Perinčič.</i>)	339
Socijalni pomenki. (Piše <i>dr. Ivan Ev. Krek.</i>) [Dalje.]	341
Zadnji pozdrav umrlemu pesniku. 1., 2., 3. (Zložil <i>Silvin Sardenko.</i>)	346
Irenej Frid. Baraga, oče indijanske književnosti. (Priobčil <i>I. L. Burgar.</i>)	346
Književnost	350
<i>Slovenska književnost. Slovenski pravopis.</i>	
Razne stvari	351
† <i>Janes Vertin, škof.</i> — <i>Glasba.</i> Album slovenskih napevov.	

Na platnicah.

Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća.

Slike.

Josipina Turnogradska-Tomanova	321
Grad Turn pri Preddvoru	323
Grajska kapelica	323
Arabsko kosilo	329
Soča na Primorskem. (Fot. <i>P.</i>)	345
Rojstveni grad Baragov v Mali vasi	347

Listnica uredniška. Gosp. *R. C.* Prejeli. Da ste isto stvar poslali na dve strani, je čudno. V tem slučaju ne moremo ničesar rabiti. Prosimo pojasnila. — Gosp. *Ž. v P.* Urednik tega lista ne piše „Pogovorov“, ampak njegov sotrudnik gosp. *M. B.* Da se nam ne bo prištevala nezaslužena zasluga, bomo v bodoče vsak spisek označili z nekim znamenjem. Gledé na Vašo opazko o *Z.* Vas opozarjamo na naše žalostne književne in politične razmere v obče. A ne mislimo vreči puške v koruzo, temveč pošteno se hočemo boriti in vztrajno delati. Zdravi!

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. X. in XI.
po 4 gld.

Josipina Turnogradska-Tomanova,

prva slovenska pisateljica in pesnica.

(Spisal *Fr. Rebóľ.*)

„Z izvrstnim delom ste stopili v kolo naših pisateljev. Ne opešajte na potu nastopljenem! Bodite zvezda predhodnica in zgled našim dragim slovenskim sestricam! Vaša krasna povest: ‚Izdajstvo in sprava‘ bode čisto nepremenjena prihodnjič natisnjena.“

— S tem častnim poklonom je pozdravila „Slovenska Bčela“ 15. svečana l. 1851. mlado, za narod slovenski navdušeno, nenavadno nadarjeno gospodično Josipino Urbančičevo Turnogradsko, prvo slovensko pisateljico.

Žal, da se je ta mila zvezdica na obnebju slovenskega slovstva utrnila tako zgodaj; le žal, da je narod slovenski že za tri leta jokal za njo, na katero se je oziral z nado in ponosom!

Jožefa Konstancija Ana se je porodila dné 9. mal. srpana l. 1833. na gradu Turnu ¹⁾ pri Preddvoru kot najstarejše dete in jedina hči

Janeza Nep. Urbančiča, grajščaka na Turnu, in njegove duhovite soproge Jožefe, roj. Terpinčeve iz Kranja. Že v zorni mladosti je izgubila naša Josipina dobrega očeta: umrl je

¹⁾ Grad Turn, ki ga nam kaže naša slika, stoji nekoliko od ceste, ki pelje v Kokro — deset minut — onstran reke Kokre na vzvišenem mestu, odkoder je najlepši razgled na rodovitno žitno polje tje doli proti Kranju in še dalje. (Prijaznega opazovavca slike naj nikar ne moti navidezna „šuma“

„Dom in svet“ 1899, štev. 11.

l. 1841. Za očetom sta žalovala tudi dva sinčka: šestletni Janko in jednoletni Fidelis.

Mlada, skrbna in razumna grajščakinjadvova Jožefa ¹⁾ Urbančičeva je za svojim soprogom prevzela gospodarstvo in je izvrstno vodila vzgojo svoje nedorastle dece.

V Tupaličah „pri Gromu“ je bival tedaj Alojzij Potočnik, bivši učitelj v Kranju, v

pokoju pri svojem bratu mizarju. Njega je poklicala turnska gospa in mu izročila svojo Josipinico v vzgojo. Ob določenih urah je prihajal Potočnik v grad in poučeval bistro, ukaželjno deklico v osnovnih naukih. Potočnik je bil pobožen mož in v svojem duhu je izobraževal pridno učenko. Znal je tudi izvrstno glasovir in umeval glasbo: poučeval je Josipino v glasbeni umetnosti teoretično (v generalbasu) in praktično in jo izvežbal mojsterski.

Preddvorom je bil tisti čas kapelan Janez Kastelec (Kastelic ²⁾). Njega je naprosila grajpred gradom.) Za gradom se dviguje z gostim smrečjem obrastla gora sv. Jakopa s prijazno cerkvico iz gotske dobe.

¹⁾ Jožefa je bilo ime materi naše pisateljice in ne Marija, kakor ima Glaser. Marija Urbančič, grajščakinja preddvorska, pak je bila krstna botra Josipinina.

²⁾ Pozneje je bil župnik v Kokri in umrl kot župnik v Mokronogu.

Josipina Turnogradska-Tomanova.

ščakinja, da je prihajal na Turn in poučeval krščanski nauk in latinščino za prvo šolo. Kastelec je učil Josipino tudi italijanščine, da se je je privadila popolnoma. Francoščine se je učila sama.

L. 1849. je prišel v Preddvor za kapelana cenjenim bravcem „Dom in svet“-a že znani Lovro Pintar.¹⁾ Hodil je poučevat na Turn krščanski nauk, poleg tega pa je prevzel tudi vso drugo vzgojo turnske dece. Potočnik je le še vadil Josipino na glasoviru. Ker je Pintar zidal uprav tedaj Preddvorom novo župnišče in ni imel pravega stanovanja, bival je nekaj časa stalno na Turnu. — Na podlagi, ki sta jo položila Potočnik in Kastelec, je nadaljeval Pintar vzgojo izročeni mu gojencev. Že Kastelec je poučeval Josipininega brata Janka v klasiških jezikih in ga pripravljaj za latinske šole. Te nauke je nadaljeval Pintar. Vedoželjna Josipina se je poleg brata izredno pridno učila latinščine in grščine in natančno in pravilno izdelovala latinske in grške naloge. Razven klasiških jezikov je poučeval Pintar tudi prirodoslovje, zemljepisje in zgodovino — posebno slovansko zgodovino. — Za šolo odločeni čas je bil navadno od dveh do štirih popoldne. Nato je bil prost čas, potem pa pouk v slovenščini in drugih slovanskih jezikih. Kar se je tističas slovenskega tiskalo, dobivali so vse na Turn in marljivo prebi-

¹⁾ Da se izpopolni življenjepis Lovra Pintarja, dostavimo še nekaj zanimivosti o njem! Opozarjamo najprej na besede prof. Fr. Levca v lanski „Knezovi knjižnici“ (V. zv. I. 1898. na str. 196.), kjer piše: „Še najbolje so znali pisati (l. 1843.) tisti duhovniki in bogoslovci, ki so poprej študirali v Karlovcu, se seznanili tam z ilirizmom in se potem kot zavedni rodoljubi vrnil v Ljubljano; to so Lovro Pintar, Anton Žakelj Ledinski in Luka Jeran. Ti trije mladeniči so bili pravi pionirji slovenske zavednosti na Kranjskem.“ — Slovenska misel je okrog l. 1840. silila na dan zlasti po slovenskih semeniščih. „Slovenski knjižnici ljubljanskih bogoslovcev“ je bil začetnik in „starašina“ Lovro Pintar, tedaj (l. 1841.) semeniški duhovnik. Udje knjižnični so bili mnogi bogoslovci, pa tudi svétne gospodje, kakor grof Hiacint Thurn, Lovro Toman, Luka Svetec i. dr. Bili so vsi navdušeni pristaši Gajevi, zato so pisali v ilirščini.

rali v prijetnih večernih urah. Pintar je navduševal svoje gojence za milo materinščino, za lepo domačo govorico in netil v njih ljubezen do Hrvatov in Slovanov sploh. Dajal jim je slovenske naloge, popravljaj jih in kazal, kako naj se lepo slovenski piše. S posebnim zanimanjem je sledila Josipina besedam vrlega svojega učitelja; bila je vsa navdušena za slovenski jezik in za svoj narod. Sklenila je postati tudi sama slovenska pisateljica. Zato je bila kar najboljšo usposobljena, zakaj imela je za isti čas nenavadno obširno izobrazbo: obče-evropsko in obče-slovansko.

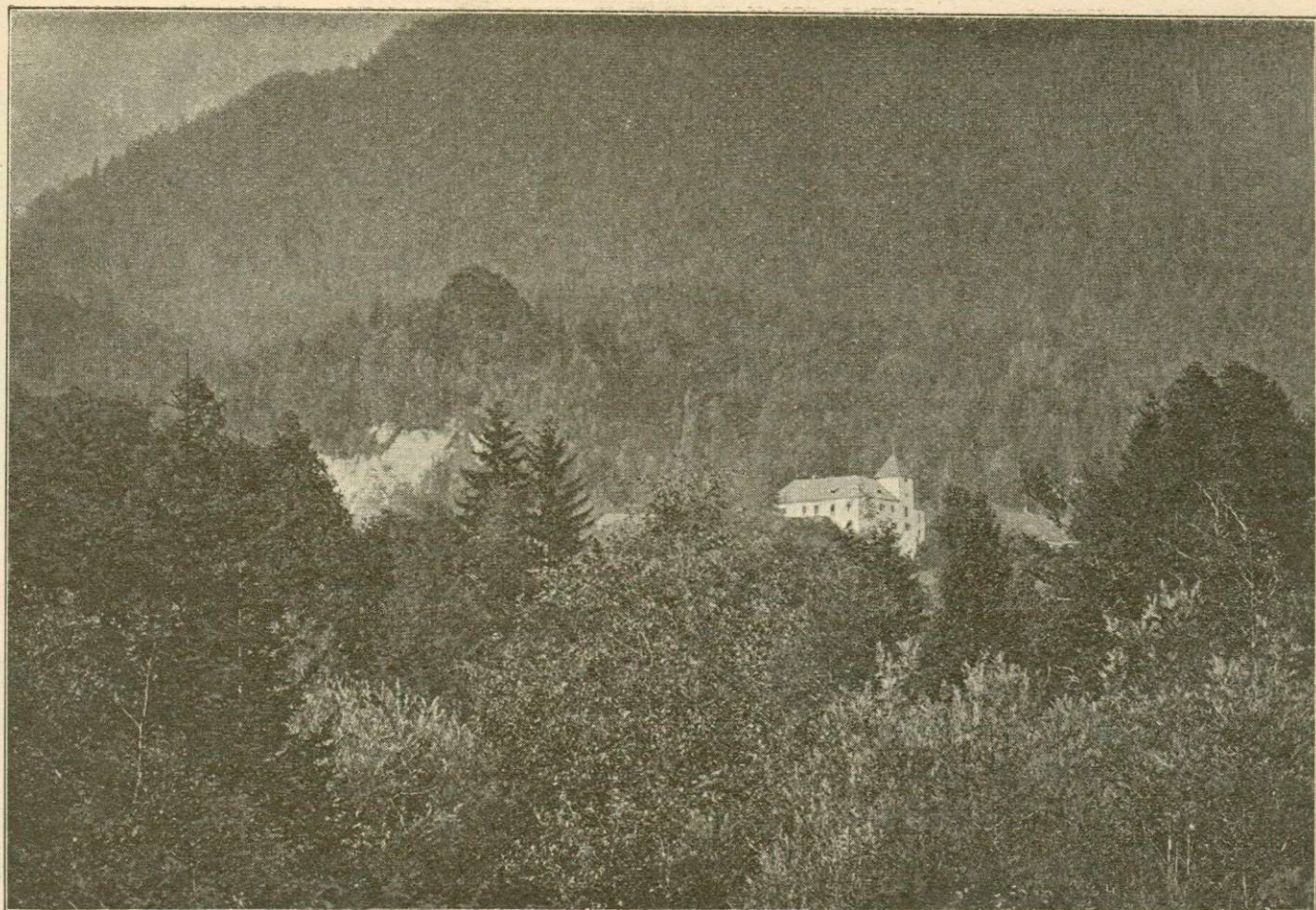
Divni rojstveni kraj pod najlepšim delom Karavank, pod zeleno Storžčevo skupino, srebropenasta Kokra, ki šumi tam doli pod gradom Turnom, izza dobe turških napadov zgodovinsko važni grad, čarobni razgled na prekrasno triglavsko skalno morje in milobni pogled na rodovitna žitna polja: vse to je mogočno in blagodejno vplivalo na živahno, pesniško nadahnjeno grajsko gospodično.

Meseca malega srpana l. 1850. je v Celovcu začela izhajati „Slovenska Bčela“¹⁾, prvi poskus slovenskega leposlovnega lista. Naša Josipina — takrat šele v osemnajstem letu — je pristopila kot prva sotrudnica v kolo slovenskih pisateljev in si pridobila tako ime prve slovenske pisateljice in pesnice.²⁾ Njeni spisi, povzeti večinoma iz slo-

Morda marsikoga zanima, da je Lovro Pintar še kot župnik bral sv. pismo v hebrejskem izvorniku.

¹⁾ „Slov. Bčela“ je nudila zdrave hrane posebno učeči se slovenski mladini, vzbujala v njej pravo slovensko rodoljubje, skušala vzgojiti slovenske deklice v navdušene domorodkinje, ki naj bi kot prave slovenske matere vzgajale svojo deco v narodnem duhu, in je bodrila bolj nadarjene Slovenke, naj tudi one sodelujejo v slovenskem slovstvu. — „Slovenska Bčela“ je imela okrog 400 naročnikov. Izhajati je nehala 7. mal. srpana l. 1853. Prof. A. Janežič je nato začel izdajati „Glasnik slov. slovstva“, pozneje pa leposlovni list „Glasnik“.

²⁾ Že pred Josipino so se poskušale nekatere Slovenke v slovenskem pisanju, toda zaslovele niso. Prva, ki jo res lahko in po pravici imenujemo slovensko pisateljico in pesnico, je Josipina Turnogradska. (Primeri Glaser: „Zgodovina slovenskega

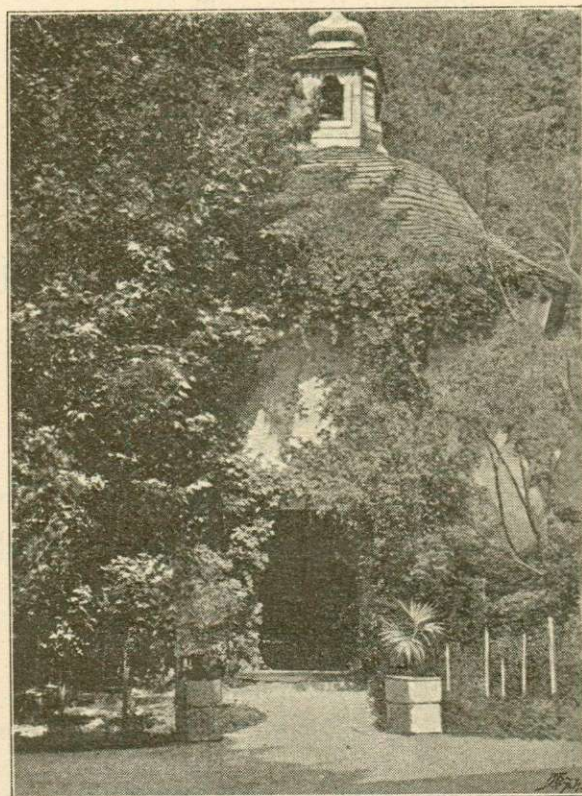
Grad Turn pri Preddvoru.

vanske zgodovine, nam jo kažejo iskreno, duhovito in verno Slovenko. Da je poznala natanko Prešernove pesmi in znala „Krst pri Savici“ na pamet, na to nas opominjajo nekatera mesta v njenih spisih, kakor: „Strašen boj je bil, — bilo je mesarsko klanje“, „Na tleh leže najmočnejši stebri slavjanstva“, „Srčnost ji vžiga rdeča lica“ idr.

Prvi sestavek iz peresa Turnogradske je prinesla „Slov. Bčela“ v II. 1. (1851) pod naslovom „Nedolžnost in sila“, kjer nam popisuje mlada pisateljica z veliko prisrčnostjo nesrečno usodo Veronike Deseniške. — V istem letniku beremo še več drugih mičnih sestavkov. „Izdajstvo in sprava“ nam slika pogumnega bana arbanaškega Jurija Kastriotiča v boju proti Turkom za križ častni in svobodo zlato. Ž njim se bojuje najdražji mu prijatelj Musa. Toda obeti turškega vojskovodja Mehmeda preslepé Muso, da ubeži k

slovstva“, III. del, zv. 1., str. 37.) Josipina je imela mnogo posnemovavk in naslednic, izmed katerih so zaslovene: Lujiza Pesjakova, Pavlina Pajkova in v novejši dobi Mária Strnadova in Mária Nadliškova, urednica „Slovenke“, in še druge. — Duh Josipinin prešinaj naše domorodne Slovenke!

sovracom. Na Dibrenskem polju premaga l. 1454. Kastriotič Muso, ki se komaj reši sramotne kazni, smrti na kolu, in slednjič pribeži zopet h Kastriotiču; skesanca pritisne velikodušni Slovan na svoje srce. Musa pade naposled v boju proti Turkom. — V

Grajska kapelica.

sestavku „Slavjanski mučenik“ se nam slika hrabra smrt za domovino mladega Slovaka Vilka Šuleka, ki so ga usmrtili Košutovci l. 1848. Zaradi tega sestavka je mlado slovensko pisateljico javno pohvalil slovaški književnik Hurban. Torej so tudi drugi Slovani zasledovali delovanje naše prve slovstvenice. — „Svatoboj puščavnik“ nam priča, kako je lahko tudi kralj z malim zadovoljen in v samoti srečnejši nego v zlatu in blesku na dvoru. Svatoboj je bil sin velikomoravskega kralja Svatopolka. Po nesrečni bitki z Nemci je bival nepoznan do smrti v puščavi. Svojim tovarišem se je razodel šele ob smrtni uri. — V tem popisu nam pisateljica prelepo slika naravno krasoto; res občudovati moramo njeno nežno in rahločutno srce, sprejemljivo za vsako mičnost v divni naravi. — „Zvestoba do smrti“ popisuje junaško smrt so-proge Nikola Zrinskega v trdnjavi Sigetu na strani svojega moža, — smrt za domovino.

V III. l. „Slov. Bčele“ (1852) je priobčila Josipina pesem „Zmiraj krasna je narava“.¹⁾ Poglejmo jo nekoliko natančneje, zakaj to je njena jedina dovršena²⁾ pesem!

a) Pomladno jutro je.

Zarja rujna se razliva
čez plavoto čisto neba,
veličastni se snežnici
kopljejo v tresočem zlatu.

Solnce vzide.

Po gozdičih in po gajih
zadonijo čudni kori,
nježni, bistri, mili glasi,
pevajoči slavo Bóga.

Rahlo pihlja vetrček, potok žubori hvalnice Stvarniku.

I radosti napolnjeno
mora srce izdihniti:
„O prekrasna je narava!“

b) Vroč, soparen poletni dan! Vse vzdihuje po hladilnih kapljah dežja. — Oblaki se zbirajo . . . Strela šviga.

Grom bobneči nebo stresa,
i po strmih gôr votlinah

¹⁾ Natisnjena je tudi v knjigi „Dr. Lovro Toman“, ki jo je izdala „Matica Slov.“ na str. 18—21.

²⁾ O njeni pesmi „Donova“ izpregovorimo pozneje nekaj besedi.

se stoglasno mu oglašá
jek grozeči. I s podnebja
vsipa se debela toča.

Hudournik naraste in poplavi rodovitno polje; toda

v strašnem boji glasno priča
stvarstvo vse, nebo i zemlja,
da se tudi v divjem sporu,
kar lepó je — lépo kaže.

In trepetajoče srce mora izdihniti:

O prekrasna je narava!

c) Jesenski večer! Solnce zahaja.

Zor rumeni opasuje
snežne vrhe i zavija
zemljo vso v krasoto rajsko.

Večerna zarja pojema, na zahodu zablišči

mila zvezda zlatosvitla.
I prevzeto mora srce
iz globine izdihniti
„O prekrasna je narava!“

d) Tiha noč po zimi! Zemljo ogrinja

krasno krilo srebrobelo.
Neštevilno milih zvezdic
lesketa se na obzoru,
i na sredi zlatih lučic
privesla prijazna luna.

Čudovit je pogled na snežne goré.

Čara takega objeto
mora srce izdihniti:
„Zmiraj krasna je narava!“

Vsakdo bo pač rad priznal, da je bila Josipina res nadarjena, rojena pesnica, na katero smo lahko ponosni. Da bi ji ne bili dnevi življenja tako kratko šteti, gotovo bi bila izdala še mnogo pesmij.

V Razlagovi „Zori“¹⁾ l. 1852. je priobčila lepo pripoved „Boris“, vsled katere hvali ruski časopis „Severnaja Pčela“ v Petrogradu l. 1852. rodoljubje „mlade devojke“.²⁾

V sredi l. 1852. sta se seznanila Josipina in mladi dr. Toman osebno; osebno, pravim, zakaj duševno, po spisih, sta se že poznala dobro leto poprej. „Slov. Bčela“ je imenovala med svojimi sotrudniki takoj za dr. Tomanom Josipino Turnogradska. — Bilo je deževnega popoldneva poleti, ko sta prišla Lovro Pintar in dr. Toman skupno pod jednim

¹⁾ Marn, Jezičnik XXIV. 1., str. 85.

²⁾ Glej „Ljublj. Zvon“ l. 1884! Andrej Fekonja je izvrstno popisal našo pisateljico na str. 345—352 „Ljublj. Zvon“-a l. 1884.

širokim rdečim dežnikom — (finih dežnikov takrat še niso poznali, kmetje jih še sploh niso rabili) — na Turn.

Gotovo je dr. Toman že poprej iz srca spoštoval in cenil blago Josipino, a kako se je šele vnelo njegovo srce zanjo, ko jo je spoznal po obrazu! Da razumemo, zakaj so pač odslej tako veselo odmevale strune Tomanove, čujmo, kako nam popisuje dr. Razlag to vzorno slovensko mladenko: „Rasti je visoke, kakor mlada jelka, vitko-tenka kakor gorska Vila . . . duhapolnega obraza, žarnih modrih oči, belosvetlih las . . . vedro čelo . . . bistro oko . . .“ itd.

Od tedaj je dr. Toman, ki je imel službo v Ljubljani pri finančni prokuraturi, večkrat v prostih dneh dohajal na „rajski Turn“.¹⁾

Josipina in dr. Toman sta se kmalu nato zaročila. V tem času sta bila oba marljivo delavna na slovenskem slovstvenem polju. Josipina je spisovala povestice, dr. Toman pa je pel svoje „Glase ljubezni“, „Plamice“, „Gazele“ in „Milotinke“.

Razlagova „Zora“ 1. 1853. je prinesla iz peresa Josipininega povesti „Tverdislav“ in „Rožmanova Lenčica“ po narodni pripovedki. — —

Poročila sta se Josipina in dr. Toman 22. kimavca 1. 1853. Poročil ju je Lovro Pintar v domači kapelici.²⁾ Preselila sta se v Gradec, kjer se je dr. Toman še dalje izobraževal v pravoznanstvu, Josipina pa v splošni omiki in pisateljstvu. Ž njima je šla v Gradec

¹⁾ Tako ga imenuje dr. Toman sam na smrtni postelji (1870).

²⁾ To kapelico nam kaže naša slika. Posvečena je žalostni Materi Božji in je jako lepa. Stoji pa prosto ob vhodu v grad. Zidana je bila v osmerokotu v začetku 18. stoletja. Listina papeža Benedikta XIII., v kateri dovoljuje vsak dan jedno mašo v kapelici, je izdana v Rimu dné 2. vinotoka 1. 1724. in podpisana od ljubljanskega škofijstva dné 6. listopada istega leta. (Joannes Jacobus Schiling, Canonicus et Vicarius Generalis Labacensis.) Dovoljenje zastran prisotnosti pri sv. maši ob praznikih je tako, kakor je sicer za privatne oratorije. Listina je naslovljena: „Ljubljenemu sinu Antonu Krištofu Dinzl in v Kristusu ljubljeni hčeri Ani Mariji Moderni, soprogi njegovi.“ Vredna, da se omeni, je ganljiva oltarna slika Matere Božje; kdo jo je slikal,

tudi mati-grajščakinja s svojima sinovoma. Imeli so skupno stanovanje. V družino Urbančičeve gospe sta zahajala vrla slovenska rodoljuba dr. Muršec¹⁾ in dr. Razlag. To so bili pač lepi sestanki!

Dr. Toman je bil ves srečen poleg Josipine. Toda prišel je zanj, oh, tako bridki udarec: nežna cvetka Josipina Turnogradska je zvenela že prvo pomlad; umrla je za ošpicami 1. rožnika 1. 1854., stara še ne polnih 21 let. Ni jej bilo dano uživati sreče materske, katere se je že nadejala.

Neizrekljivo je žaloval dr. Toman za svojo prerano umrlo soprogo. Le v Bogu in molitvi je iskal in tudi našel tolažbe in zdravila za globoko rano, ki mu jo je vsekala bridka izguba. Ob tej priliki je zložil prelepo pesem „Vdanost v voljo božjo“, kjer poje med drugim:

Ti si dal, in ti si vzel! . . .
In „zakaj?“ kdo bi umel? . . .
Al', ki vzel, ti bodeš dal,
in „zakaj?“ bom tam spoznal.

Z dr. Tomanom je jokala bridko izkušana mati Jožefa, ki je še v pozni starosti († 1. sušca 1. 1898.) vsak dan prebila nekaj trenutkov pred sliko nepozabne hčerke; jokala sta brata za jedino sestrico; ž njimi je žaloval ves narod slovenski za prvo svojo pisateljico. — Mladi pesnik Jožef Stritar je zložil ob tej priliki ta-le ljubki sonet:

Cvetica mlada stala na livadi,
najlepša, kar pomlad jih je rodila;
še komaj nežno nedro je razvila,
cvetela v prvi svoji je pomladi.

Pa glej, ko še stoji v najlepši nadi,
zapade z neba slana jo nemila!
In krasna cvetka glavco je nagnila.
Za njo žaluje vse po zelenjadi.

Tako za Tabo, mila Josipina!
prerano, oh! cvetica ljubezniva,
žaluje draga Tvoja domovina.

Ostala večno boš nepozabljiva
pri srcu vsakega Slovenje sina.
Naj tihi mir koščice Tvoje kriva!

ni znano. Na oltarju stojita kipa sv. Frančiška Ksav. in sv. Ludovika kralja.

¹⁾ „Slov. večernice“ „Družbe sv. Mohorja“ za leto 1898. — Dr. Muršec je bil profesor gosp. Janka Urbančiča.

* * *

Dr. Lovro Toman je napisal v „Novicah“ l. 1854. poročilo o literarni zapuščini svoje tako iskreno ljubljene soproge, kjer slavi tudi njene vrline. — Poleg že omenjenih spisov, ki so bili natisnjeni, je zapustila Josipina še mnogo sestavkov v rokopisu, izmed katerih so bili nekateri popolni, drugi pa le osnovani.

Dr. Toman je obljubil, da bo izdal vse duševne proizvode pokojne pisateljice ž njeno sliko na čelu, a to se žal ni zgodilo.¹⁾

Le pesem „Donova“ v „Novicah“ l. 1858. je zagledala beli dan, in „Vodnikov Spomenik“ (1859) je priobčil povestno črtico „Marula“. V pesmi „Donova“ —, ki pa je zelo prosta pesniških spon — želi pesnica o poroki cesarja Franca Jožefa I. z Elizabeto (1854), naj bi vez ljubezni združevala nju srca tako močno, večno, kakor zvezuje šumeča Donava neminljivo avstrijske dežele z ogrskimi. — V povestici „Marula“ pa se nam popisuje napad Turkov na Lemno (1475): Prebivavci mesta se hrabro boré pod

¹⁾ „Dom in svet“ prinaša po preteku 45 let sliko pokojne pisateljice, ki nam jo je blage volje poslal brat prve naše pisateljice, gospod Janko Urbančič, grajščak na Turnu. Hvala mu prisrčna! — Želeti bi bilo, da se natisnejo doslej še ne priobčeni spisi Josipinini, ki jih hranijo na Turnu. O 50letnem spominu smrti prve naše pisateljice pa naj bi dobili Slovenci in zlasti naša odrastla mladina v roke lično knjižico: Zbrani spisi Josipine Turnogradske!

izkušeni svojim poveljnikom. Toda, oh nesreče —: Sovražna pušica ga zadene v srce. Strah in obup! Tu nastopi Marula, hči padlega poveljnika, navduši obupane vojake z ognjevitim govorom in plane v prvi vrsti z mečem v roki nad sovražnike krščanskega imena. Z bojnim klicem: „Jezus! Jezus!“ premagajo slavno kristijani častivce Alahove. Pisateljica konča z besedami: To je storila Marula — Slavjanka.

Med zapuščino Josipine so se nahajale tudi razne skladbe. Omenjamo le, da si je namenila „preizvrstna sviravka na glasoviru“ sestaviti spevoigro „Črtomir in Bogomila“ po Prešernovem „Krstu“. Nemila smrt ji je preprečila velike namere.

Obnovili smo torej spomin na prvo svojo pisateljico in jo pokazali cenjenim bravcem v podobi in besedi.

Ako privede prijaznega bravca prilika v krasni rojstveni kraj Josipine Turnogradske, da stopi za nekaj trenutkov na grad Turn, opazil bo, predno pride do krasne grajske kapelice žalostne Matere Božje, na levi kamenit spomenik, visoko piramido, ki so jo postavili „jedini hčerki in sestrici v spomin“ z napisom:

Zmiraj krasna je narava.

Jednak spomenik stoji tudi v Gradcu na grobu naše pisateljice. Na njem beremo globoko-pomenljive besede, s katerimi sklenimo svoje črtice! Glasé se:

Kdor dušno živi, ne umrje.

Nade in prevare.

(Povest iz umetniškega življenja. — Spisal *Milevoj*.)

(Dalje.)

VI.

Iz slikarjevega dnevnika.

Koncem svečana. — Srčna potreba mi je, da dam duška čustvom, ki mi napolnjujejo dušo. Toda kaj so mrtve črke? Kako naj ž njimi izrazim, kar mi preveva srce? Sedaj čutim v sebi ustvarjalno moč za nesmrtna dela, in v najživejših barvah bi pokazal svetu predmete, kakoršnih še ni občudoval. Zdi se mi, da bi se z Rafaelom kosal za lovorike. Nebo in pekel, največjo slast in žalost, radost in veselje si združil v veličastni spev, veliki Dante, da si proslavil Beatriko: tako navdušenje me goni kakor veter ladjo.

„Srečen ni, kdor v sreči biva sam.“ Toda komu naj se zaupam? Lebkovskemu, čigar pikre besede padajo kakor strupena slana na cvetje mojega srca? — Ali mar bolnemu tovarišu, ki me posluša z bridkim smehljajem na ustnicah, in čigar kalne oči in udrta lica pričajo — o strtih nadah?

Vsak dan zahajam v hišo ob velikem kanalu, da slikam — njen portret. To bo moje prvo večje delo, zarja zlate bodočnosti. Baron sam je sliko naročil, vrnivši se iz Berolina. In da je ravno mene izvolil, morda na njeno priporočilo? Smehljaj me obide, ko se spomnim, da me je bil tovariš ob prvem obisku predstavil kot slavnega portretista. Iz šale je postala resnica. *Accipio omen!* — V teh pomladnih mesecih sliko vsaj osnujem. In ako Sternbergovi v začetku poletja odidejo drugam . . ., toda nečem misliti na žalostno ločitev. Morda pride drugače. — Kako srečne so ure, ki jih preživim sedaj v lepi palači v njeni družbi! Res je Irma bitje posebne vrste, popolnoma drugačno, kakor so sicer njene vrstnice. Njen plemeniti duh je vzvišen nad vsem, kar je nizko in podlo.

Včeraj sem zvedel, da je luteranka. — Sedé pri stojalu sva govorila o Rafaelovih madonah.

„Kaj je vzrok, da so se vsi slikarji poskušali na tej snovi?“ vprašala je.

„Gotovo češčenje Marijino, ki je tako razširjeno in zlasti pri Italijanih globoko ukoreninjeno.“

„Morda. Toda ravno na Rafaelovih madonah ni videti tistega nadnaravnega sijaja. Vse so pristne Italijanke.“

„Ker tudi niso bile vse namenjene za cerkve, temveč mnoge za olepšavo soban.“

„Meni ugajajo tembolj, čimbolj izražajo nekaj obče človeškega: mater z otrokom. — Sicer pa mi ne obožujemo Marije, kakor katoliško ljudstvo. Bila sem vzrejena v veri svojega očeta, v protestantizmu. Ne rečem, da se vnemam zanj. Toda hladna sem nasproti pretiranim katoliškim navadam. Sicer pa vem, da tudi mnogi katoličani sodijo treznejše.“

Bil sem v zadregi, kaj naj odgovorim. Irma je menda to opazila in previdno zasukala pogovor. Začela je hvaliti vrline katoličanstva.

• „Veliko je pripomogel katolicizem k razvoju umetnosti v minulih stoletjih. Zato ga nehoté čislam, zlasti tu na italijanskih tleh, kjer povsod srečavam njegove spominike. Tudi bogoslužje katoliško mi je všeč. — Toda v spone odrvenelih naukov vklepati duha in zamorjevati vsak svobodni čut, to ni za omikanca.“

Luteranka! Ko bi to povedal kaki pobožni ženici doma, kako bi ji zagomezelo po kosteh! In kaj je na tem, ako se po veropovedi loči od mene? Ali mora tako ostati? In čeprav, v svojem mišljenju itak ni fanatična, temveč povsod pripoznava, kar je dobrega in lepega. Z domačo ozkosrč-

nostjo pa ne gre presojati razmer v življenju, sicer običim v prazni vsakdanjosti. — Čolnič mojega življenja sedaj hiti z razpetimi jadri v deželo, kjer se razpenja jasno nebo umetnosti, kjer je ljubezen mila vladarica in me pozdravljajo lovorike nesmrtnosti slave. Morda mi preté pogubni vrtinci, morda se mi razbije ta čolnič ob trdih čerèh? Kdo ve? Jaz pa se ne morem ustavljati... Tira me naprej...

— — — — —

V začetku sušca. — Stari baron napravlja s svojim bahaštvom brez dvoma smešen utisk. Zoprno mi je, da se toliko ponaša s svojim plemstvom, ki je kupil z denarjem. Toda svojo hčer ljubi in neguje kakor zenico svojega očesa. Pripravljen bi bil za njo vse žrtvovati. Zato mu odpuščam njegove slabosti.

Danes si je ogledoval osnuti portret. Hvalil ga je čez mero. Priznam, da njegove vednosti v slikarstvu niso baš velike. Zato ne gre preveč ponašati se z njegovo laskavo oceno. Toda tu utegne vendar soditi prav. Prekosil bom s to sliko samega sebe, saj jo rišem z vsem navdušenjem. Želel bi vdihniti življenje mrtvim bojam, da bi vsaj nekoliko predstavljale original.

„Lepo, krasno“, hitel je baron, „vredna bo, da jo damo na razstavo. Pošljemo jo v Berolin. Častitam že naprej.“

Ugovarjal sem mu, češ da vendar nismo gotovi uspeha. Toda v srcu me je veselilo priznanje. Reči moram, da sem nekoliko ponosen na to delo.

„Grof Lesser bo vesel lepe slike“, dejal je baron. „Njemu sem jo namenil. Del jo bo med podobe svojih prednikov v grajski dvorani z našim grbom na čelu.“

Grof Lesser, kdo je ta? Nehoté me je vznemirilo to ime, postal sem pozoren. — Baron pa mi je pripovedoval, da je to plemenitaš imenitne rodovine in njegov sorodnik, da ima velika posestva v severni Nemčiji in zveze z visokimi aristokrati. Sedaj je častnik v nemški armadi, vzoren kavalir.

„Seveda gre veliko denarja, da more dostojno nastopati. In ob taki priložnosti je

striček dober. Hi, hi! Kaj hočemo! Taka je mladost.“

Starcu je bilo všeč, da mu je lahkoživi plemenitaš izžemal denarje in zlorabljal njegovo dobrotljivost. In zopet mi je začel praviti o svojih imenitnih zvezah.

Raztreseno sem poslušal dolgo pripovedovanje zgovornega barona. Vedno mi je prihajal na misel nemški plemenitaš. In v dnu svoje demokratske duše sem obsojal tujega grofa, pa tudi barona in njegove smešne aristokratske težnje.

Predpravice rojstva, kdo bi jih še priznaval v naši dobi? Sedaj veljaj jedino le aristokracija duha! Tolaži me, da ima Irma drugačne nazore, in stari baron je otročji. Ako ga poprosim za njeno roko, gotovo mi je ne bo odrekel, spoznavši, da osrečim njegovo hčer.

— — — — —

Koncem sušca. — Velika noč! S kakšno sveto resnobo so me vselej navdajale skrivnosti velikega tedna doma in s kolikim veseljem velikonočno vstajenje! A sedaj se komaj zavedam, v kakšnem cerkvenem času živim. Minuli teden se je zopet večja družba zbrala v baronovi hiši, in zabava je trajala pozno v noč. Ob lepih pomladnih dneh pa napravljamo izlete po suhem in po morju. Razven onega portreta, ki počasi napreduje, ne delam ničesar. Družabne dolžnosti me zadržujejo, rekel bi s tovarišem Lebkovskim. Ta se je dokaj izpremenil v svojem obnašanju proti meni. Kakor se mi je prej kazal naklonjenega, tako me sedaj mrzi, zbada me s svojim sarkazmom in se skoraj sovražno obnaša proti meni. Tako prijateljstvo! Izpremenljivo kakor vreme. Toda ali se nisem sam najbolj izpremenil? To sem spoznal zadnjič! Bil je veliki petek, in izprehajaje se po ulicah sem videl velike množice ljudstva, ki so hiteli v cerkev „Madonna della salute.“ Pridružil sem se jim in vstopil tudi jaz. Prvič po dolgem času! — V cerkvi je bilo skrivnostno temno; okna so bila zagrnjena, in niti na oltarjih ni bilo sveč, katere se običajno prižgó ob slovesnostih. Polumrak po vsej cerkvi. Toda glej, na tleh je ležalo

Arabsko kosilo.

truplo Izveličarjevo, razpeto na križu. Svetilka je brlela poleg njega, in prameni svetlobe so padali na blede, s krvjo oškropljeno obličje, da je bilo videti še bledejšje. Mnogi so se tiho gibale proti njemu, poklekale in poljubljale njegove rane. In prišli so vsi, stari in mladi, bogati in revni, v dragoceni svili, kakor v delavskem jopiču. S kora pa je donel veličastni „Miserere“ ganljivo in presunljivo. Vzbujale so se mi mračne, otožne misli. Hitel sem iz temne cerkve v svet, kjer je solnce sijalo na sinjem nebu in vzbujalo pomladno življenje.

Danes me je nenadno zadel žarek sreče. S strahom sem vedno mislil, kaj bo, ako odpotujejo Sternbergovi v letovišče. Vsa ta čarobna pomlad v Italiji, ti umetnostni zakladi, s katerimi sem hranil svojega duha in se zanje navduševal, zdeli bi se mi prazni in puhli brez nje. Skoraj mi ni živeti kakor v njenem obližju. Ko sem danes zopet šel na svoje vsakdanje delo, prihiti mi Irma vsa vesela naproti in pové, da je oče uslišal njeno prošnjo in se odločil za letovišče na B.

„Prav veselim se preživeti nekaj mesecev v vaši domovini. In vi pojdete z nami. Gotovo vas bo veselilo videti zopet domače kraje. Tam tudi lahko dovršite portret. In ko bo to delo dokončano, poučevali me bode v risanju, Iskala bodeva šumečih slapov in tihih vodá, modrih jezer in divjih sotesk. To bo življenje, hi, hi!“

Smejala se je veselo, razposajeno kakor otrok, in oči so ji sijale veselje. Jaz pa sem bil v zadregi, kaj naj rečem, kakor nedorastli mladenič. Bil sem nesposoben za delo, zakaj roka mi je drhtela notranje razburjenosti. Odložil sem čopič in paletó in se udal sladkemu pogovoru. Moral sem ji zopet in zopet pripovedovati o naravnih lepotah naših krajev, o našem ljudstvu in naših razmerah. Hotela je vedeti vse na drobno, obširno. In ko je minula ura, odhitel sem prevzet, srečen. Hodil sem dolgo ob morskem obrežju sam s svojimi mislimi, upi in načrti. Komu naj bi jih razodel? Zopet bom gledal domače kraje. Toda svoj dom ne vem če obiščem? Morda

za malo časa. Kaj naj bi tamkaj počel? — Dobil sem pismo od doma. Franica mi piše za piruhe. O materi pravi, da pridno gospodarijo. Sosedova Anica se je omožila z nekim trgovcem, in belka je dobila lepega telička. Ti naivna stvar! Kakor da bi se zanimal za te malenkostne novice. Kako že pravi pesnik? „Človek raste z višjimi nameni.“

VII.

In ko ura nam odbije,
črna zemlja nas pokrije:
Kdo bo še po nas poprašal?
Kdo se z nami bo ponašal?

Simon Jenko.

Sreča, bodisi resnična ali dozdevna, stori človeka sebičnega. Zlasti kar svet imenuje s tem imenom: uživanje, čast, bogastvo, često zamori v srcu sočutje za uboštvo in potrebo drugih. K večjemu da se tisti, kateremu se sreča smehlja in ga obsiplje s svojimi dobrotami, pomilovalno ozira na neštete množice onih, ki so od nje prejeli v dar klofuto. Tudi Stojan je bil v zadnjih mesecih skoraj pozabil svojega tovariša Antonija Randića, ali pa se mu vsaj ni zdelo potrebno ga obiskovati. Saj se je on zibal v sladkih nadah lepe bodočnosti, ki se mu je obetala, dočim je ubogi Antonio gineval od dne do dne kakor cvetka, ki jo je poparila strupena slana. — Neki dan dobi sporočilo, da prijatelj leži hudo bolan v bolnišnici in ga želi videti. Hitel je k njemu. Našel ga je pri polni zavesti, toda videl mu je na upadlem obrazu in na motnih očeh, da je zrel za smrt.

Antonio mu podá velo roko in pravi težko hropeč: „Da si le prišel! Srčno sem te zaželel.“

Stojan se vsede k postelji tovariševi in mu položi roko na čelo, ki je gorelo notranje vročine kakor razbeljeno železo. Oni pa je nadaljeval:

„Čutim, da gre z menoj h koncu. Umreti moram. — Ne tolaži me s praznimi upi! Poznam svojo usodo in neustrašeno ji gledam v oči. Nisem te zaradi tega pozval. Prosil bi te druge usluge.“

Stojan mu je zatrjeval, da je pripravljen vse zanj storiti, kar mu je mogoče.

„Pravil sem ti že nekaj iz svoje minulosti. Živel sem v svojem rojstvenem mestu Dubrovniku, ne sicer v izobilju, pa tudi nisem trpel pomanjkanja. Saj poznaš življenje v omejenih razmerah malega mesta, polno vsakdanjih skrbij. Ono življenje, ki mori duha, izsuševa ustvarjalno moč in nas uničuje. — Zaročil sem se zgodaj s pošteno mladenko iz meščanske rodbine. Oh, pre zgodaj za svojo nestalnost sem si nadel te zakonske okove! Ženo sem dobil dobro, lahko bi bil živel srečno z njo. To ti je bila ponižna golobica, delala je, trudila se, trpela in molčala. Toda vsakdanjost življenja je ležala z neznansko težo na moji duši. Hrepenel sem po višjem namenu. In pravili so mi, da imam zmožnosti, da bi lahko več dosegel. Toda bil sem tudi lahkomišljen. V družbi z razuzdanimi tovariši sem iskal v vinu tešila svoji nezadovoljnosti. Dom sem zanemarjal in proti ženi sem se vèdel dostikrat trdo, neusmiljeno. Ona pa je mirno prenašala mojo nevoljo in le včasih me je milo pogledala s solznimi očmi ali krotko, ljubeznivo opominjala. Jaz je nisem znal ceniti.“

Prenehal je za par trenutkov zaradi trudnosti, in solza se mu je prikradla v oko in utrnila po upadlem licu.

„Pripovedovanje te trudi, dragi Antonio“, prigovarjal mu je Stojan in brisal potno čelo.

„Trud? Kaj mi more še škodovati? Kmalu se spočijem od vsega truda. — Da, nisem je znal ceniti, in to je moja krivda, zato se pokorim. Odšel sem po svetu, iskal sem vzorov, toda svet je mrzel. Ko sem ga prosil kruha, podal mi je kamen. — Pa, kaj naj ti še pripovedujem svoje blodnje! Ti si krepkejši in resnejši od mene, ti hodiš svojo pot. Jaz sem bil kakor lahak list, katerega zanaša veter sedaj sem, sedaj tje.“

In nadaljeval mu je zgodbo svojega življenja, ki je bilo često ubožno, polno trpljenja, pa zopet burno in viharo. — Stojan ga je molče poslušal, in zdelo se mu je, kakor da mu iz pripovedovanja tovariševega doni opominjajoči glas usode.

„Ko sem bil odšel z doma“, rekel je slednjič Antonio, „povila mi je soproga dete, Milico. Videl sem jo minulo leto, ko sem se bil vrnil za nekaj dnij domov. Sklenil sem posvetiti vse svoje moči resnemu delu, da si priborim sredstev za pošteno življenje. Toda bilo je prepozno. Sedaj žalujem na razvalinah življenja, a nekdanjih dnij nazaj priklicati ne morem. Zatorej te prosim, prodaj mojo zadnjo sliko. Saj vem, da imaš imenitne zveze“, reče mu bridko se smehljaje, „prodaj jo za vsako ceno in pošlji znesek moji ženi. Sporoči ji tudi moje zadnje pozdrave in povej ji, da sem jo prosil odpuščenja.“

Vzel je iz miznice zavoj listov in mu jih izročil.

„Tudi te ji vrni“, reče mu, „večinoma so pisma iz zadnjih let. Morda jih boš tudi sam rad pregledal.“

Stojan mu je obljubil, da mu izpolni vse, in je ganjen zapustil prijatelja. — Šel je takoj k Sternbergu, ki je nakupaval razne slike in se rad ponašal s svojo zbirko, da mu priporoči umetnino svojega tovariša.

Baron je nenavadno hladno poslušal ponudbo slikarjevo. In besede, s katerimi je hotel ganiti njegovo srce, so Stojanu zastale na jeziku.

„Kdo je tisti slikar, o katerem mi pravite“, vpraša malomarno, „nisem še čul njegovega imena.“

„Doslej še ni bil znan širšim krogom“ odgovori Stojan, „toda delo je umetnina v pravem pomenu besede.“ Hvalil je lepi sestav in žive barve.

„Nič novega, nič modernega; vsakdanja stvar. Toda kaj hočemo! Podpirati moramo umetnost. To nam nalagajo družbene dolžnosti. Na vaše priporočilo jo vzamem.“

Imenoval je malo vsoto, borno miloščino za tako delo. Stojan se je morel udati, kaj bi sicer počel s podobo? Odšel je, toda ni se vrnil k prijatelju, da mu ne zagreni z bridkostjo zadnjih trenutkov življenja. Doma je prebiral njegove listine, potem pa jih je z denarjem odposlal, kamor mu je bil naročil. Drugi dan mu doide vest, da je po

noči umrl Antonio, in tretji dan je v črno pregrnjenem čolnu slonel ob krsti mladega tovariša, katerega so peljali na bližnjo laguno, kjer se razprostira grobišče beneško. Duhovnik je blagoslovil krsto in mokri grob, kamor so ga položili. Stojan pa je vrgel v jamo kepico prsti in mu želel večnega počitka v Bogu. Zamišljen se je vrnil domov. Zopet je jeden padel v borbi življenja, rekel si je, in sreče ni našel, katere je iskal. Veselilo ga je, da v kratkem zapusti Benetke, čutil se je osamljenega v velikem mestu. Par mesecev bo preživel v domovini, v prijetni družbi, in potem se odloči njegova usoda. Upal je, da se odloči zanj ugodno, kakor mu je doslej sijala zvezda sreče.

Prišedši v svoje stanovanje zagleda na mizi pismo. Iznenaden je odpre in pogleda podpis: bil je Lebkovskega. Pismo pa se je glasilo tako:

Dragi tovariš!

Zimska sezona se bliža h koncu. Življenje je postalo dolgočasno v teh mlakah. Jutri odpotujem — za sedaj v Neapolj, ako me usoda ne zanese v Pariz, Carigrad ali pa tje na rob sveta, kar se tudi utegne zgoditi. Ubi bene, ibi patria. Tam tudi jaz razpnem svoj šotor. Vežem se ne nikjer. To bi tudi Tebi svetoval. Nekateri pravijo, da si slep, akoravno imaš obe očesi zdravi. Pazi, da te sirena ne ugonobi. A propos! Posodil si mi bil malo vsoto. Sedaj Ti je ne morem vrniti. Omenjeni nauk Ti bodi za odškodnino. Verjemi, da ni majhna ali brezkoristna stvar. Bodi zdrav!

Lebkovski.

(Konec.)

Najstarejša.

(Spisal Ivo Trošt.)

(Dalje.)

Ko je Toplač napolnil zalogo v hramu s pristnim istrskim vinom ter vabil pokušat najboljše in najbližje prijatelje, so se poznavci pristnega in nepristnega trtnega soka zbirali pri njem tudi nepovabljeni v njegovi gostilni, in rad jih je videl; da, čim več, tem rajši.

Trta je tisto leto rodila mnogo dobre črnine v Istri; zato si razni poskuševalci niso zastonj obetali mnogo slastnih požirkov. Toplač pa ne zastonj gostih dobičkov, ker ljudje so ga „sekali“ radi in — ne malo. Anka je sama stregla odličnejšim gostom, sama družbovala temu in onemu, pa družbovala vedno dolgočasneje: obljubljenega gosta je čakala čim nestrpneje. Ti vsakdanji, pusti domači obrazi se se ji zdeli navadni, nezanimivi kakor svetniki v „pratiki“. Nevoljno je pogledovala, ko se je večer za večerom vedno gosteje polnila družinska in gosposka

soba. Pokazala ni tega, a skrito tudi ni ostalo.

„E, kaj me jezi? Nič!... Ne povem nikomur!“ se je obregnila marsikomu, ki je hotel le preveč temeljito biti poučen o vzroku njene sitnosti, in odšla je ter se ni dalj časa vrnila v gosposko sobo, kjer so jo čakali v pisani, veseli družbi uradniki, učitelji, železničarji, financarji in boljši tržani.

Mnogokdaj je bilo prav živahno v takšni družbi.

Neki večer koncem vinotoka se je glasilo posebno veselje iz male gosposke sobice pri Toplaču. Šala, dovtip, petje in smeh je odmevalo kakor na željo. Vina in še vina! je pozivala družba zmerom več, in tobačnega dima se je nabiralo najprej nad glavami, potem tudi okolu glav že več kot preveč. Najveselejši in najbrezozirnejši so bili železničarji, sedeči pri posebni mizici, ter napijali med seboj nekemu Rafku, ki je tisti

dan praznoval svoj „veseli god in praznik“ ter menda vsled tega že komaj držal pijano glavo nad mizo: „A—a—ah! Pustite me, duše neumne! Saj sem še človek, saj je danes moj god —, živina ne praznuje godu — vrage vražji; a—a—ah!“ je potulil in naslonil glavo na mizo.

Njegovo od preveč užite pijače zariplo lice je bilo še nežno, mehko, mehka kakor puh tudi moderno ošiljena brada; temno-rjave oči so zmagovito zrle v mizo, v pijačo in pod mizo; zakaj, da bi jih vzdignil in uprl v koga, so se mu zdele — vsaj sedaj — preveč krvavo motne.

„Bog te živi, Rafko, na zdravje! Na mnogaja leta!

Koljkor kapljic, toljko let
Bog mu daj na svet živet'!

Rafko, živio, o, o! Živio, o, o! — —“
Dokler je mogel Rafko, je odgovarjal: „A—a—ah! Pustite me! — — Še sem človek, saj imam svoj god; živina nima godu.“

„Vsaj tako veselega ne kakor naš Rafko. Živio, o, o!“

Ko ni mogel več ter je izprevidel, da ne pomaga nič, se je udal slepi usodi in pijanim tovarišem: „A—a—ah! Pijmo ga, pijmo.. Ah! kaj boš, pasja duša! A—a—ah!“

In pili so, pili, — še mnogo pili.

Toplač je bil vesel vinskih poskuševavcev. Anka se jih je ogibala, kolikor je mogla, in vsled tega slišala marsikatero pikro.

„No, pa go—gospodična, pro—prosim, vsaj tam-le od godovnjaka Rafka boste pili, saj je Vašega gospoda svaka bratranec“, jo je slednjič podražil nekdo izmed Rafkove družbe.

„A, bežite, no! — Pa bi se bil vendar kaj pokazal — hočem reči, drugače pokazal.“

„Kaj? Predvčerajšnjim je prišel, zvečer je bil v službi, danes goduje.“

„Menda goduje večkrat; njegov nos — ha, ha!“

„Da, ta govori mnogo, a Rafko zna bolje.“

„Toda ne danes, kaj?“

„Hm! Danes ne utegne.“

„Pa sorodnik? Še nocoj bom pisala sestri in svaku, kako lepega pijanca sta nam priporočala. Ah!“

Še tisti večer so zvedeli vsi Toplačevi, in po odhodu železničarjev vsi ostali gosti kakor tudi vsi štacunski fantje, kako se je prvokrat priporočil v Toplačevi hiši prvega Toplačevega zeta bratranec. In še tisti večer so vsi domači od kraja in glasno trdili: „Naša Anka je zopet pogorela s svojo pri-srčnostjo. Hm, hm! Dostokrat pogori naša Anka...“

Naslednje popoldne se je oglasil pri Toplaču na pol v uradni obleki Rafko. Roke je skrbno tiščal v rjave rokavice, ovratnik in ovratnica mu nikakor nista bila danes poslušna, zlato verižico, katera je danes dobila za nameček še njegov pečatni prstan, je pomikal rajši predse nego pod suknjo. Samosvestno se je oziral na desno in na levo, odkod ga najprvo iznenadijo, in že je hotel sneti rokavice, da bi pokazal tudi skrbno negovane nohte, pa se mu je zdelo prezgodaj.

Nestrpno je pogladil ošiljek brade z desne in leve, preštel z jednim pogledom še pred vstopom vsa okna v prvem nadstropju Toplačeve hiše in malo zakašljaj. Ker ni tu opazil še nič pomenljivega, je stopil v vežo, z glasnim opravičevanjem odprl in zopet zaprl kuhinjske duri, češ: Nič mi ni znano tukaj! Krenil je v gostilniške prostore, kjer je takoj v prvi sobi zrl s solznimi, kakor s svežo čebulo namazanimi očmi naravnost v lice nizkemu, toda dovolj krepkemu možičku — samemu gospodu Toplaču:

„Oprostite, gospod — moje ime: Rafko Kos.“

„Moje ime — oprostite — ste videli zunaj na moji hiši“, odvrne Toplač suho, skoro nemarno.

„Prav lepo, ponižno prosim, oprostite, da se vas moja skromna malenkost drzne nadlegovati ob uri, ki ni za vizite.“

„Zakaj neki? Moja gostilna je odprta — za tujce — vso noč.“

Rafka tudi to ni spravilo v zadrego. Prijazno je pogledal nasprotnika in dejal:

„Poznam vas, poznam, gospod Toplač, da se radi šalite: jaz sem bratranec soproga vaše Betke.“

„Sem vas videl že sinoči; pa meni se zdi, da me vi niste videli; oprostite!“

„Hm! Mogoče!“ je potrdil le-ta lahkotno, se sladko nasmehnil, ozrl po sobi in snemaje rokavice ugledal na pragu gosposke pivnice Anko in Milko. „To so pa vaše gospodične hčerke, prosim gospod...?“

„Menda!“

Se prijazneje nego očetu je povedal svoje ime deklicama in takoj zastavil vprašanje: „Kakor kaže, me bratranec ni priporočil pri vas kot sorodnikih. Ali je zamenjal adresu?“

„O, je, je!“ mu pritrdi Anka, srepo upiraje oko v svoje pletivo. „Pač vas je priporočil, pa sinoči smo pričakovali — oprostite — nekoga drugega...“

„Prav pohlevno prosim, gospica, izvolite mi prizanesti s tem vprašanjem.“ In pogledal je doslej neznanu sorodnico tako nedolžno in prepričevalno v oko, da mu je v srcu odpustila, ga povabila s seboj v odlično sobo, rekla Milki prinesiti pijače in sama prosila očeta, naj se kmalu podviza k njima, po mater pojde pa sama.

Rafko je bil ves drugačen od sinoči.

Njegova spretnost in samozavest v občevanju je slednjič premagala vse pomisleke celo trdovratnemu Toplaču; saj je bil „železničar“ tako ljubezniv, prijazen, domač in tako gosposki, poleg tega pa še tako otroško naiven, da se je prikupil tisti večer vsem. In te zavesti ni prikrival, marveč kretal se je neprisiljeno, trosil poklone in pohvale iz polne zaloge na vse strani, da so ga slednjič jeli vsi občudovati. Toplač ga je pa povabil k večerji.

Anka se je čudila na tihem in pozneje tudi glasno v kuhinji, kako more tako spodoben in — tega tudi ni mogla utajiti — tako lep, učen in zgovoren dečko, kakor Rafko Kos, pogledovati kozarcu v dno toliko časa, da slednjič vino njega pogleda.

Prav rada bi mu bila to očitala, toda v tako prijateljski družbi in takoj prvi večer — ne, drugi večer — bi ne bilo spodobno. Gotovo

bi ga užalila, da bi celo ne prišel več v hišo, in to bi bilo pač škoda...

Po večerji se je poslovil in stopil v gostilniško sobo med sinočnje tovariše. Toplač, Toplačevka, Anka in Milka so se gledali in molčali, kakor bi se bali sprožiti stvar, ki je sedaj vsem, pa bi pozneje ne bila vsem prav. Čutili so, da je šel iz družbe samo jeden, a je šel ž njim ves družabni duh.

Rafko Kos je s tem nastopom pri Toplaču pridobil zase najodličnejšo hišo v Logu. Odslej je bil tu vsakdanji gost, in vsi so ga imeli radi, morda še najbolj Anka.

Ko je drčal mimo na biciklu, je pletla gotovo na pragu, da jo je pozdravil; ko se je vračal, je bila zopet slučajno na oknu v drugem nadstropju in zalivala cvetlice. Ako je bil o prihodu tega in onega vlaka on v službi, je to najbolje vedela Toplačeva Anka ter hodila na kolodvor čakati povabljenih in nepovabljenih gostov.

Sosedovi Mimici seveda — kako bi moglo to biti tajno, saj so že vrane vpile o tem okolu bolj oddaljenih sosedov!

„Pa tako! A, a, a, pa tako! Pa takšnega si dobila, a, a, a!“ se je čudila nalašč, zakaj dobro ji je bilo znano, da se Rafku nastavlja nevarne mreže tudi drugod. In tudi to je morala zvedeti Anka, ki je poslej še rajša hodila na kolodvor; saj ji je tako laskala ta zavist, da se je često pred zrcalom nasmehljala svoji — sreči.

A hodila je na kolodvor preko travnikov in ponicajočega potoka, kjer je ropotal njenega očeta mlin, v mlinu pa pridno gospodaril hlapec Jože. O, kako lahke so ji bile noge in kako burno srce, ko je lagala mlinarju, da so jo poslali gledat, če je že zmleto to in ono žito! Jože je bil izprva užaljen: pokaj me tako nadzirajo? Ali nisem že nad petnajst let tukaj, petnajst poštenih let vedno pošten kot vreteno pod kamenom? Toda videč prvič in drugič, kako spremlja gospodično s kolodvora domov Rafko Kos, se je prijel za čelo in nasmehnil svoji počasni pameti. O prvi najlepši priliki je potem namignil Anki: „Bi že jaz skrbel“ — da bi bila — bližnjica na kolodvor vedno gladka

in pa — varna, ko bi tudi gospodična — skrbeli — —“ Tu je pretrgal svoj govor, mencaje z rokami in ustnicami, potem je rekel naravnost:

„E, vejo, kaj! Tobaka mi manjka — ne manjka — prav za prav — pozabijo mi ga poslati Njih ata, — in ha, ha — grlo imam — kakor mlinarji — vedno suho; gospodična, vejo, tako je! Grlo je razvajeno, — pa ne za vodo.“

„Razumem, razumem, Jože! Le potrpite, vse pride.“

„Oni so še največ vredni pri Toplačevih, da Oni, pa Njih mama.“

Rafku je pa pripovedoval, ko se je vračal po bližnjici zopet na postajo, da bo gospodična imela še veliko več dote kakor njena sestra, ker je — ker — je — taka. Tudi ni zabil pristaviti, da je od vseh najbolj dobrega srca in se za primero pohvalil, koliko je že samo njemu darovala zlasti ta čas, kar hodi „tako“ sem-le preko broda na kolodvor. Potem je pogledal železničarja s pomenljivim očesom, zahrkal in hotel nadaljevati z večjim uspehom svoj predlog, pa Rafko se mu nasmehne, segne v žep ter ponudi previdnemu terjavcu dve dišeči smotki, katerih se je njegovo srce tako vzradovalo, da je takoj pokazal očrnele zobe Rafku in smotkama.

S tem je dobila Ankina najnovejša prisrčnost znak javne tajnosti. Ljudje so govorili v gostilnah o Rafku in Anki, v prodajalnicah in žganjarnicah pri sladkem „jerušu“ o najbližji svatbi v Logu, v cerkev in iz cerkve gredoče ženice so ugibale o Toplačevem bogastvu in Ankini doti. Dekleta pa, njene vrstnice, so trdile nevoščljivo: Glejte, kaj stori denar! In ponosno so se ozirale druga v drugo ter si z očij brale tega vprašanja še drugi del: kaj bi še le učinil denar pri nas, ki smo zdrave, hvala Bogu — in lepe . . .!

Celo Rafkovi tovariši, kakor tudi kolodvorski delavci so zbijali neslane dovtipe z Rafkovo najnovejšo „partijo“.

Neko popoldne, ko sta z načelnikom oba sedela v pisarni „službeno“ brez dela, ga je

le-ta vprašal, da-li misli resno s Toplačem in Anko?

„Hm! S Toplačem že, zakaj pa ne? Imajo me radi ter mi strežejo gostoljubno in prijazno.“

„E, na kakšen način, če ne zastran Anke?“

„Hm, kakor sorodniku! Zastran Anke moram še premisliti — — toda nič! Kaj bi mislil! Moja glava ni za to. Upam, da je Toplač sam dovolj pameten . . . Komu neki vrine to pokveko?“

„Pa ji vsaj razodenite to!“

„Njej? Jaz? Ne bodite čudni, gospod šef, prosim vas. Der Krug geht so lange zum Wasser, bis er bricht. In jaz hočem, da to spozna sama.“

„Pa morda prepozno.“

„To ni mogoče, saj pojdem v dveh tednih od tukaj; to sami veste.“

„Pa vendar . . . Moška poštenost!“

„Hm, hm!“ je ponavljal Rafko namestu odgovora, zapalil cigareto in puhal modrikasti dim proti oknu, odkoder se je razpršil kdo ve kam.

Rafkove misli so za hipec splavale nekoliko k znancem in znankam v prejšnjem službovanju v Trstu, od tam pa v Log. Nemalo so ga ganile, ker je ravno kar govoril neresnico svojemu šefu, človeku, kateremu je zaupal, in kateri ga je tudi poznal. Nestrpno je otresel pepel s cigarete, spomnivši se, da je „skrbni“ njegov šef tisti, ki ga tira od tu, od polne sklede, in mrmral je na tihem:

„Vendar je ne pustim, — zato ne, ker ti hočeš!“ Z nekako uporno slastjo se je zopet udal prejšnjim mislim: — Ni davno še, ko sta stala z Anko pri mlinu nad jezom, gledala v zelenkasto vodo in opazovala drug drugega v vodnem zrcalu. Ona je nadaljevala prejšnji pogovor, kateremu vzrok je bila neka novica v časnikih o žalostno končanem dvoboju zaradi lepe ženske. „Meni se zdé take gospice preveč domišljave, krute in neolikane, ki zahtevajo od svojih zaročencev, da tvegajo za nje življenje z mečem in samokresom v roki, v ognju, v vodi, na lovu ali celo na — strupu. Pa vam, Rafko?“

„Da, to je neumnost.“

„Neumnost, res, to je prava beseda. In tudi to je nespametno, da se dadó ženske oblegati in premagovati kakor srednjeveške trdnjave, dasi vsaka nosi srce v prsih. To srce pač čuti, kdo je je premagal, pač hitreje, nego je Wallenstein premagal Stralsund . . .“ Rafko se je zopet bavil z nasledki sinočnje pijače, segal z roko v lase in pogledoval razmišljeno svojo spremljevalko: „Da, to je neumnost“, je zopet potrdil, videč, da mora nekaj ziniti.

„In vi, moški, tudi čutite, ne? Imate srce, kaj, Rafko? Vi veste, kaj vam ugaja. V teh stvarih srce ne vara nikogar.“

„Mislite, Anka?“ jo je začel Rafko pazljivo motriti, pa ne več v vodi — pred seboj smehljaajočo, srečno. Kdaj je bila že prepričana, da se stvar ne more drugače končati. Že davno ga je umevala in on njo. Zato je dostavila odločno:

„Mislim, govorim in —“

„— in ljubim“, je pristavil on na pol v šali. Zopet se mu je nasmehnila:

„Resnično!“

„Mene, Anka?“

„Nagajivec! Komu bi to povedala? . . .“

„Da, da! Šef ima bistro oko“, si je ponavljal Rafko, „star kalin in previden. Ta me pozna, a zaman!“

Cigareta v roki mu je dogorela in ga spekla v prste, ko se je predramil iz teh spominov:

„Ne, ni mogoče!“

Šef se mu je nasmejal prav na glas in dejal:

„Gotovo ste sinoči zopet natezali dan čez polnoč, gospod Kos?“

„Ne, gospod šef. Sinoči sem bil povabljen na čaj k Ankinim starišem.“

„Mogoče. Zakaj pa mislite v tako dolgih presledkih?“

„Sam ne vem“, se je obregnil skoro odurno, hoteč reči: Kaj vam mari?

„E, e, he, he, he!“ je zamrmral šef in se zagledal v nasprotni kot, dokler ni naznanil električni zvonec, da je konec „službenega“ brezdelja.

Rafko je vstal in molče stopil k vlaku, se takoj vrnil k raznim pošiljatkam, pobral pisma in liste, ki so bili naslovljeni nanj, ter krenil po navadni poti k Toplaču.

Tam ga je najprej pozdravilo dvoje živahnih, prijazno modrih očij, od koder je odsevala vsa mladostna sreča; in te sreče se je Rafko prestrašil, — bila mu je zoprna. Zato je krenil na navadno mesto ter zapalil cigaretko in jel prebirati došle časnike, dočim je Anka kakor nema obstala pri durih in čakala, da zvé vzrok njegove nevolje.

Tudi on je čital dokaj razmišljeno, zakaj v spomin so mu še silili premnogi zaupni izprehodi do mlina in mimo mlina, kjer je previden Jože kimal z glavo in grajal samega sebe: „Ko bi bil ti tako znal, prijatelj, pa bi se bil oženil in bi ne bil na vse veke stara gara. A ti si samo vprašal: ‚Me češ, če te čem?‘ In če je bil odgovor: ‚Nečem, pa smo šli naprej . . . naprej — ter se slednjič — ustavili — menda za vselej — v tem le kurniku. Ta-le železničar zna drugače, in dobro zna, to vidim, zakaj — dekle se ga drži kakor — robida.“

Rafko je res znal, in tega znanja ga je sedaj strah navzlic vsemu obljubljenemu kljubovanju v šefovi pisarni. Ostal je še dolgo potem pri naslovu uvodnega članka, ko mu je Anka prinesla nepoklicano pijačo. Predramil se je šele drugič, ko je došla in mu postavila poln vrček prav na glavo, rekoč:

„Ali so ti sapo zaprli?“

„Hmmm . . .“ je zamrmral. „Pusti me no! Lepo te prosim. Berem nekaj posebno važnega.“ In zopet je vlekel ugaslo cigareto in zopet je gledal topo pred seboj uvodni članek nemškega časnika.

S solzami v očeh je odšla Anka tožit očetu, da je Rafko danes slabe volje. — Morda je včeraj zopet praznoval svoj god, pa ga bolé lasje.

To je bilo Anki preveč, morala se je razjokati — prvič v sedanji sreči.

Rafku se je takoj pridružil Toplač in začel ž njim „razdirati“ najnovejše politične „vesti“, o katerih se ni Rafku niti sanjalo nikoli.

Pridružil se jima je sodni adjunkt, nadučitelj, davkar in finančni nadstražnik. Ti so Toplaču pomagali, da so slednjič dognali dnevno politiko, državne poslance in dobršno polovico ministrov celó -- pod ničlo, tudi brez Rafka, ki je politikarjem pritrjeval z marnim praznjenjem vrčkov.

Družba se je jela množiti z Rafkovimi tovariši s kolodvora, in Rafko Kos je bil zopet stožer, okoli katerega se je sukala vsa zabava. Ako ni govoril sam, so govorili zanj drugi. Spoznal je, da vlada tudi v Logu kot duša društvenemu življenju; spoznal je pa tudi več: da mu Toplačevi strežejo nenavadno prijazno — in cenó. To ga je slednjič udobrovoljilo, da je samosvestno pozibal glavo, misleč: Ti jo pihneš, povsod jo pihneš! — In na ta račun je pil, pil, da bi bil nocoj res kmalu — drugič praznoval svoj rojstveni dan.

„Hm! Pa bi se človek razdiral s tako-le hišo, ha, ha!“ je govoril zibaje se k popolnočnemu vlaku.

Malo nepravilno mu je kmalu potem povzročila Anka s svojo radovednostjo, ko je slučajno na kolodvoru z nekimi trgovskimi naznanili za Toplačevo hišo vzela tudi za Rafka časnike, vrhu katerih je postajni načelnik kakor nevedé položil dišeče pisemce, čigar poštni pečat je svedočil, da prihaja od sinje Adrije.

Morda je hotel mož s tem deklico posvariti.

To jo je tako razburilo, da je vzela samo list, a vse drugo pustila v pisarni. Ne me neča se za vozove, vpitje, žvižganje in ropotanje, se je napotila po bližnjici s kolodvora in iskala primernege mesta, kjer bi v varnem zavetju pretrgala zavoj, prečitala list in potem očitala hinavcu njegovo hudobnost; toda: stoj! si je mislila. Ali ni mogoče, da ima Rafko tam v solnčnem Primorju sestro, sorodnico? . . . S tem bi raztrgala svojo lastno srečo. Previdnost, previdnost . . . jo je hvallilo dobrohotno srce, in mirno je stopala proti domu. Ali kar brez sape jo je dohitel Rafko z ostalimi časniki in ji hotel brez vse zamere pograbit list iz rok. Ona mu ga ni hotela izročiti.

„Od tvoje izvoljenke je, in jaz je moram prva prebrati. To, mislim, da smem, če smeš ti navzlic vsem obljubam še drugim dopisovati . . .“, se je nalašč togotila in spravila pismo v žep, trdovratno upiraje pogled v zmrzli sneg pod nogami.

Videč njeno neustrašenost je začel Rafko milo prositi, češ: v listu je najbrž kakšna terjatev o zastalem plačilu za hrano. Tega nima malo. — Ni mu verjela. „Najbrž je kakšno vprašanje prejšnje moje perice zaradi izgubljenih nogavic. Ne bodi no sitna, Ančica!“ Ančica je molčala. „A sedaj vem. Tudi pisavo poznam: To je pisala natakariča iz restavracije ‚pri mestu Frankobrodu‘ v Trstu. Zadnje večere mi je manjkalo drobiža, pa mi je upala, in jaz sem lagal, da ji vrnem takoj, ko dojdem v Log.“ — Anka se ni udala. Samozavestno je stopala mimo mlina — niti Jožetu ni odzdravila —, Rafko pa je moledoval za njo. Bila sta že blizu Toplačevih, in on je mislil, da je izgubljen, ko pové resnico, da je ostavil „tam doli“ deklet, ki je bilo toli brezumno, da je smatralo za res vsako besedo; sedaj pa hoče, da bi ji pisal vsaj vsak dan petkrat. Prav gotovo mu očita to malomarnost. „A jaz“, počel je govoriti na tihem ter Anki vnovič in vnovič zagotavljati, da le ona, samo ona in nobena druga kakor ona — njegova Anka bi imela do tega pravico.

In Anka mu je verjela ter stisnila v roko listič.

Nekaj minut pozneje je sedel Rafko pri Toplačevi peči, klical pijačo in klical Anko, kateri je ponudil prebrani list. Skrila ga je pod predpasnik in ga zbežala čitat, kjer je ne bo nihče motil.

Res! Samo očitane in nič drugega kakor očitane: „Si mene zapustil, pa drugo izvolil . . .“ je pritrdila iz prvega nadstropja vrnivša se Anka, zardela, vesela, brezskrbna, nagajiva . . .

Dva tedna pozneje je odhajal Rafko in zahvaljal Toplačeve za gostoljubnost. Ali Anka se ni nič posebno solzila za njim; obljubil ji je, da se kmalu vrne po njo — samo po njo.

(Dalje.)

Ob šumeči Idrijci.

(Zložil F. S. Finšgar.)

I.

Kot nekdanj ob virih studenih
pastirček doma sem pohajal,
kot nekdanj ob vonjih medenih
duhá in telo si naslajal,
pohajam zdaj zopet ob bistri vodici
in šetam veselo po beli stezici.
Nad mano kot nekdanj gorá je vrhovje,
krog mene kot nekdanj je temno grmovje;

kot nekdanj popevajo v bukovem gozdi
zaljubljeni kosi, pepelkasti drozdi.
Vmes gorski studenček mi tiho šepče
od davno, od davno pozabljene sreče.
Kaj morem, če meni srce se ogreje,
da pesem, ki dolgo že bila je skrita,
iz srca veselo na dan mi privreje,
vesela kot jaz — pomladnega svita.

II. Postrvici.

Postrvica mala, ki v vodi igraš,
blišče se ti zlate luskinе;
nevarnost li v čistih valovih poznaš,
poznaš li vabeče drobtine?

Glej trnik lokavo nastavljen je zvit,
na vado te miče vablivo.
Za grmom pa ribič pretkani je skrit,
ujel te bo, ribica, živo!

Pokušáš sladčico? Svarim te: Nikar!
Ne slušáš? Zato boš ujeta;
ujeta pa spomniš se, drobčkена stvar,
da slušala nisi nasvéta!

III. Starčku.

Star ded — pod staro bukvo tu sediš,
kot ona ti od teže let si kriv.
Nad tabo ona, ti pod njo molčiš,
od let je ona, ti od let si siv.

A mladi list na bukvi vztrepetá,
obsije zlati žarek sočni list.
Tedaj še tebi lice se smehlja,
na čelo ti posije žarek čist.

Spomladi sanja bukev mladi sen,
spomin budi krog nje ji maja cvet.
Zato, kaj ne, še ti si pomlajen,
spomladi sanjš sanje mladih let.

IV. Otroku.

Med cvetjem se, dete, vrtiš,
iz trave se skoro ne vidi glavica,
nerodno metuljce loviš,
in cvetje ti drobčkена trga desnica.

Ne veš, da sam lepši si cvet,
kot pestre krog tebe so maja cvetice?
Kot limbar si belo odet,
kot nagelj procvita nedolžno ti lice.

Glej, cvetke vse lépo cvetó;
rodilo sadú pa ne bo jih obilo.
Kaj dete pa bode s tebo?
Li bodeš nam dobrih sadov obrodilo?

Primorska Švica.

(Spisal *Karol Perinčič*.)

Dijakom, njih učiteljem in mnogim mestnim ljudem se bližajo prijetne počitnice. Za to dobo si napravljajo načrte, kako bodo „procul negotiis“ poleteli ven na boljši zrak in si vedrili zmučeno glavo. Kje se pa uživa boljši in čistejši zrak, in kje „solnce naše bolj blišči“ kakor v gorah? Le v gorah lože dihamo in se prenovimo po duhu in po telesu.

Zato hvale vredno delujejo razna planinska društva, ki vabijo na planine. Na planine in sicer na primorske vabim ljubega čitatelja tudi jaz.

Na Primorskem se sploh premalo menimo za turistiko, najbrže zato, ker smo tukajšnji Slovenci itak v večini v gorah. Zaradi tega obiskujejo naše hribe skoro le tujci. Posebno radi prihajajo tujci v gorenji del naše dežele, v primorsko Švico. A zakaj bi ne prihajali semkaj Slovenci, prihajali na domača tla?

Da, primorska Švica! Tako so rekli že pred več leti goram in planinskim dolinam, ki se začenjajo na vzhodni strani bolške kotline in se končavajo z deželno mejo na severo-vzhodu. Ako pravimo „Primorska Švica“, pač ne trdimo, da je tukaj vse tako, kakor je v Švici, da imamo jednako visoke in veličastne gore in iste zanimivosti: pač pa trdimo, da imamo marsikaj podobnega.

Začnimo potovanje iz Bolca, ki ga najde bravec na vsakem zemljevidu slovenske zemlje! Udarimo jo proti vzhodu v gore! Kot hribolazci gremo peš tudi po ravnem. Na bolškem polju, na Bregu pri kolu „Soške podružnice“ se je odcepila od državne ceste bližnjica, po kateri pridemo čez divjo Koritenco (nekateri so iz tega imena naredili Koritnico, pa brez potrebe) gori v vas istega imena in ob jednom na ozko in nevarno

cesto, ki skozi Kal drži v Sočo in v naj-novejšem času še dalje skoro do sredi poti v Trento.

Hitro za Kalom stopimo v tesno in pusto soško dolino, po kateri si rije strugo in pot Soča, ona „bistra hči planin“, o kateri tako lepo poje gorski rojak S. Gregorčič. Čimdalje bolj divji svet se ti kaže na desni in na levi roki, ker celó solnce ga ne more veliko obsevati. Mimo melin, pečin, grap in skalovja razne, nenavadne velikosti vedri in kratkočasi te jedino šumljanje Soče, ki se jezno zaganja ob velikanske navaljene skale. Grintovčevo pogorje na levi je namreč jako divje in razrito; povsod se vidijo ob njem strmi prepadi, navpične stene in sivi mēli, ki segajo prav do ceste. Na desni pa štrlijo navpik v nebo še precej obrastle stene bolškega Golobarja. Iz te divje romantične soteske zagledaš potem še lepo ustvarjeni Črni vrh, ob katerem se zviyata dve gorski dolini, na desni Lepena (Lipina od „Lipe“, ki je v začetku te doline) s potokom, dotokom Soče istega imena, ki priteka izpod Krna in Lemeža, na levi pa soška-trentska (ali trentarska) dolina ob Soči navzgor, po kateri nas tudi pelje (nova) cesta mimo kake kočice in hleva po grdih klancih. Na vsakih par korakov stoji znamenje ali križ z naslovom in priporočilom kakega ravno tam blizu ponesrečenega potnika. Marsikateri spomenik je postavljen tudi za več rajnih, ki so tam ali v bližnjih robih umrli nagle smrti. Od kimavca l. 1896. do mal. travna min. l., t. j. v poldrugem letu jih je bilo v Soči pogrebenih sedem takih odrastlih ponesrečencev. Pa pustimo jih z drugimi vred v miru, in če se nam zdi prenadležno vsakih par trenutkov odkriti se, vsaj spomnimo se jih v srčni molitvi in zamislimo se na štiri poslednje reči!

Nekateri slutijo po teh bregovih rudninske žile; pa dosedanja raziskovanja so pokazala, da se dobi k večjemu neka vrsta marmorja, ki bi se dal umetno brusiti in za olepšavo prodajati; seveda bi se pridelovanje nikomur ne izplačalo, ker ni tukaj nikake prometne zveze z drugim svetom.

Tik pod Črnim vrhom (1500m nad morjem) se je zarila Soča v živo skalo prav globoko; tukaj bi si upal pogumen korenjak kar skočiti čez, ker ni širivosti čez dva metra.

Ta kraj se imenuje Korita; pač je bilo treba to strugo dolgo, dolgo dolbsti — dalje kakor navadno korito. Znotraj globoko vre „krasna hči planin“. Za par streljajev ima široko pot in nizke bregove, ki se pa zopet précej vzdignejo. Hitro od mlinov naprej pod golim Grintovcem zagledamo — Sočo, to je: cerkev sv. Jožefa z župniščem, pokopališčem in s tremi krčmami kar po vrsti. Okoli je nekoliko travnikov in njiv za „čompe“ (krompir), katere je treba vedno varovati plazov, hudournikov, živine, in trebiti, za kar se z božjo pomočjo nekoliko več dobi nazaj iz zemlje ven, kakor se je zadelalo vanjo. Že sama podoba naša (na str. 345) pojasnjuje dovolj tužno stanje tukajšnjih prebivavcev. Te goličave nimajo same nič: kako bi mogle preživiti ljudi in živino!

Gozdna oblast se sicer trudi, da bi se pogozdil ta kraški svet, pa zadela je že večkrat na trdo skalo: ljudstvo se upira. Ne ve se sicer, ali bo kaj pomagalo pogozdovanje, oziroma zabranjena paša, a toliko se dá soditi iz kakovosti svetá, ki je večinoma brez grmičja in trave, da, celó brez drni ali prsti, da bi se stroški težko kdaj izplačali.

Čudno, da so l. 1718. ravno tukaj med Grintovcem in Črnim vrhom sezidali cerkev, tukaj, kjer ni nobenega studenca ali vodnjaka — saj ga mora nadomestovati bližnja Soča — in kamor ne seže skozi vso zimo, to je od Vseh svetih do Svečnice noben solnčni žarek. Ker spadajo pod cerkev sv. Jožefa prebivavci po strminah in melinah daleč na okoli, poiskali so si seveda središče, kamor imajo najdaljnji od dve do tri ure daleč ali še dalje takrat, kadar so pri pristajah (po-

mladi) ali celó po planinah (poleti in jeseni). Že za Jožefa II. je bila cerkev sv. Jožefa v Soči kot „capellania localis“ in pozneje kot kuratija središče ali „mati-fara“ za celo našo „Švico“. Cerkev je bila izprva več lesena kakor sezidana. L. 1823. so jo povečali ter ji postavili majhen lesen zvonik za dva zvončiča vrh strehe. V tem letu jo je posvetil o priliki sv. birme dné 10. kimavca goriški in gradiščanski škof Jožef Walland. Sčasom je bila premajhna in je tudi razpadala. Ravno v sedemdesetem letu (1893) potem so jo precěj zvečali, prekrili, popravili, nov zvonik prizidali, nad katerim se zdi nekaterim streha okorna, ki je pa praktične vrednosti, vanj tri nove, precěj težke zvonove obesili in dné 15. vinotoka istega leta dokončali. Vse delo in priprave so stale brez nekaj robot 4200 goldinarjev, h katerim je prispel gosp. Matija Jonko iz Bolca s 1000 gld.

Vsled pooblastila je prenovljeno cerkev blagoslovil pisec teh skromnih vrstic. Dasi nima nič premoženja, vendar je dovolj oskrbljena, da zadostuje za vpisana 1202 človeka in še za kakega romarja, ki pride parkrat na leto. V resnici pa niso nikdar vsi doma, ker se tukaj ne morejo preživiti. Ni nobeno čudo, da so siromašni in skoro vsi zadolženi. Okoli 850 jih ostaja doma, da trpé in se trudijo za svoj vsakdanji kruh. Tu se plazijo in pobirajo za drobnico, katero ženó o sv. Ivanu na planine. Ženstvo obdeluje polje, krepki moški hodijo k drvarjem na Štajersko, Avstrijsko, Ogrsko in Rumunsko — ali pa h knapom (rudokopom), dekleta pa od kraja v Trst. Da prinesejo marsikaj „modernega“ nazaj domov, je umevno. Zato niso tukajšnje razmere povsem povoljne. Že to, da so pri cerkvi kar tri krčme in da je treba n. pr. iti ali pa poslati celó po sol v Bolec, ki je 13 kilometrov daleč, pové dovolj. Kot gorjanci so vsi več ali manj veselega in vedrega značaja; a da bi si le ohranili to veselje, če jim nese, pri rujni vinski kapljici, ne pa pri strupeni „žganjici“! Stara noša, posebno praznja ali „praznjena“, pojde kmalu s starimi dedi vred počivat. Razvad, posebno tistih javnih plesov, ni mnogo. (Konec.)

Socijalni pomenki.

(Piše dr. Ivan Ev. Krek.)

(Dalje.)

Doslej smo opisovali Kettelerjeve ideje po njegovih spisih. Te ideje niso zaspale; marveč blagi škof se je na vso moč trudil, da bi jim priboril veljavo v javnosti. Ob francosko-nemški vojski se je pa nekaj francoskih katoličanov — nemških jetnikov — seznanilo s Kettelerjevimi nazori, in tako se je zaneslo krščansko-socijalno gibanje na Francosko. Na čelu tega gibanja je stal in deloma še stoji grof de Mun.

Kako je na Nemškem izkušal mogunški škof uresničiti svoje namene, nam priča njegovo znamenito delo: „Katoličani v nemški državi. Načrt politiškega programa“¹⁾, katero je izdal l. 1873.

Vedel je namreč, da krščansko-socijalno delo ne more uspevati, če se ne organizuje krepka katoliška politiška stranka.

„V našem času“, tako piše v uvodu, „je v javnem življenju samo tisti krepak, ki nastopa združeno, komur je popolno jasno, kaj da hoče in kako se dá to doseči: kdor je organizovan. Mi katoličani bomo torej v nemški državi veljali samo toliko, kolikor bomo organizovani, jasni in jedini v svojih namenih in sredstvih; sicer bomo zopet za igračo svojim nasprotnikom, kar smo bili že čestokrat. Če so nam torej načela draga, ki smo jih doslej zastopali, če ljubimo religijo, ki jo izpovedamo, če hočemo ohraniti svojim potomcem krščansko domovino, se moramo organizovati, nastopiti z združenimi močmi proti svojim nasprotnikom in od vsakega lista, ki ga podpiramo, od vsakega poslanca, ki ga volimo za razne politiške zборе, odločno zahtevati, da sprejmejo naš program. Tako se moramo organizovati, da vsak katoličan, meščan ali kmet, popolnoma jasno pozna naše težnje in je pripravljen jih

¹⁾ „Die Katholiken im deutschen Reiche. Entwurf zu einem politischen Programm.“

tudi v svojem delokrogu braniti odločno in krepko. Le potem bomo imeli na Nemškem tisto veljavo, do katere imamo utemeljeno pravico.“

Kako si je mislil ta program, razvidimo iz teh-le njegovih besedij:

„Ne mislim programa, ki bi zastopal samo katoliške koristi. Vse politiške pravice, ki jih zahtevam v nemški državi za katoličane, zahtevam tudi za vsa druga opravičena izpovedanja. Zato bi ga imenoval program vseh pravično in krščansko mislečih mož na Nemškem. Samo nekaj je izključeno: No vodobno liberalstvo s svojo globoko ukoreninjeno krivičnostjo, s svojim sovraštvom do vsakega vernega, krščanskega veroizpovedanja, s svojo popolno nezmožnostjo, da bi trpelo tudi druge nazore, razven svojih, pod varstvom splošne svobode.“

V programu se dotika Ketteler vseh javnih vprašanj. Za nas so zanimive točke VIII. do XII., ki obsegajo socijalne naloge.

V VIII. točki pravi: „Nemška država zahteva svoje ustavne oblike v vseh strokah, ne samo v državni in deželni ustavi, marveč tudi v vsi družabni ustavi ljudstva za vse njegove potrebe; korporativno organizacijo v nasprotju z liberalnimi mehaniškimi ustavnimi oblikami; samoupravo v nasprotju z golim uradniškim delovanjem.“

Trije vzroki so razbili družabno srednjeveško organizacijo:

1. Duh sebičnosti se je polastil vladarjev in ljudstva. Državo so spravili pod pojem zasebne lasti in so jo izkoriščali popolnoma po pravilih sebičnega zasebnega prava. Kaj je splošna blaginja, to so vedno manj umevali; vsak je izkušal po svojih razmerah pridobiti si čim največ osebnih koristij v škodo splošne blaginje.

2. Obstoječi družabni red se ni izpopolnjeval po izpremenjenih potrebah v ljudstvu. Mesta so rastla, tlačanstvo je ponehalo. Nastali so celi sloji, med njimi zlasti delavski stan, ki nimajo nobenega prostora v stari stavbi, v stari družabni uredbi in so tako nekako drugi družbi sovražni — neorganiški deli živega organizma. To je za državo jako nevarno.

3. Absolutizem monarhij, radikalnih in liberalnih vlad vidi v človeku samo državljana in priznava samo jedno javno obliko za zvezo ljudi med seboj, namreč državno. Socijalizem hoče državo in družbo vlti v obliko gospodarske zadruge; absolutizem pa hoče celo družbo zapleniti za državo, vse ljudi razkrojiti v posamezne atome, češ, da jih osvobodi; hoče jih oprostiti od cerkve, od vsake stanovske zadružnosti, od cehov, občin, družine in potem postaviti tako oslabelega posamnika proti silni državni zvezi, ki ima sama javno pravno veljavo. Taka je ta svoboda.

Absolutiški vladarji so najpreje z železnim kladivom te ideje razdrobili stari družabni red; njihovem duhu sorodni radikalni absolutizem francoske revolucije in liberalizma je pokončal, kar je še ostalo. Liberalni gospodarski nauki so ugonobili ves stari gospodarski red; občino kot korporativno zvezo so izpremenili v državno upravno skupino. Neomejeno selivno pravo, neomejeno obrtno pravo itd. je zavladalo. Družinske zveze so oslabele po civilnem pravu in tako se je omogočil rod pravih proletarcev. Človek, ki ima še družino in domačo občino, še ni pravi proletarec; tak šele postane, če je brez rodbine in doma. Samo cerkvena zveza je še ostala; ravnokar pa zbira ¹⁾ liberalstvo vse svoje moči, da uniči tudi to.

Za socijalno življenje smo tako rekoč brez strehe. Staro stanovanje, kjer se je nastanilo ljudstvo za svoje duševne in gospodarske potrebe, je podrt, predno se je do-

¹⁾ Ketteler je pisal to l. 1871., dasi šele l. 1873. izdal. L. 1873. so se meseca vel. travna na Pruskem, kamor je spadala njegova škofija, uveljavili zakoni proti cerkvi. Pričel se je tako zvani kulturni boj.

zidalo kaj boljšega. Država je jedina streha nad vsem ljudstvom in pod njenim varstvom bodi vse kot v jednom samem prostoru. Ljudstvo je razdruženo in državna zveza sama stoji nasproti tej razdruženi ljudski četi.

Sedaj se zdi, kakor da bi hoteli družabno organizacijo nadomestiti z vojaško. Vse ljudstvo pod vojaškim zakonom: tak vzor imajo mnogi naših sodobnikov. Ta 'vzor' baje najbolj drži ljudstvo na uzdi. Kmalu se bo videlo, da se s tem ne ozdravé družabne razpoke, marveč da se samo navidezno pobelijo, v resnici pa grozno množé.

Jedini pravi pripomoček se lahko pové, a težko doseže: Organizujmo družbo in ustvarimo organsko zvezo iz nova organizovane družbe z državo. Kako se to zgodi, se dá težko določiti. Živi organi morajo vzrasti in se ne tvorijo tako kot stroji. Tako mora tudi družabno-državna ustavna stavba vzrasti iz življenja posamnih narodov.

Politiška stranka ima pri tem te-le naloge:

1. Prav mora spoznati, kje je rana in mora razširjati to spoznanje: vse politiško in socijalno zlo izvira odtod, da se je uničil stari družabni red in njegov krščanski temelj. Napake in slabi izrastki prejšnjih časov so znani; a nihče pa neče vedeti za opravičene ideje, ki so jim bile za podlago.

2. Kalí za zopetno osnovo gospodarskega reda se morajo povsod skrbno gojiti. Narava je močnejša nego vse fraze. Povsod vidimo, da poganja krepko združeno gibanje kot upor proti absolutizmu, ki je družbo razdejal. Zakonodajstvo je z zakonom o gospodarskih zadruгах temu gibanju v pomoč.

3. Ostanke prejšnjih družabnih organizacij se morajo braniti nadaljnega razpada. Najiménitnejši in najkrepkejši organizem je cerkev. V sebi ima vse nravno-verske sile, ki so potrebne za organsko združevanje. Rodbina, občina, nekaj tudi stari stanovi, ki so si ohranili še kaj vzajemnosti, kot n. pr. kmetiški stan, so taki ostanki — kamni za novo družabno stavbo.

V XII. točki obravnava Ketteler delavsko vprašanje, kolikor spada v politiški program katoliške stranke:

„Delavski in rokodelski stan se morata korporativno organizovati. — Zakon mora varovati delavske otroke in žene izkoriščanja bogatinov. Braniti se mora delavska moč z zakoni o delavski dobi in nedeljskem počitku. — Zakoni morajo varovati delavcem zdravje in nrvnost v delavnicah. — Nastaviti se morajo nadzorniki, ki nadzirajo, kako se izpolnjujejo zakoni delavskega varstva.“

1. Organizacija delavskega stanu je potrebna. Gospodarske zadruga morejo le malo služiti delavcem. Treba je torej novih zakonov, ki omogočujejo in pospešujejo delavsko organizacijo.

2. Dokler si ne more delavski stan pomagati z lastno organizacijo, mu mora država varovati njegovo zdravje, njegovo delavsko moč in njegovo družino in jo braniti kapitalizma.

a) Otrokom se mora prepovedati vsako delo izven očetnega doma do 14. leta.

b) Omoženim ženskim se mora delo v tvornicah in drugih obrtnih podjetjih zunaj doma prepovedati; dekletom naj se dovoli le tedaj, če so njihovi delavski prostori popolnoma ločeni od moških.

Ce se ne vrne delavskemu stanu rodbina, bodo vsa sredstva v njegovo pomoč zastonj. Ce pa mati ne more opravljati svojih dolžnostij, ni govora o krščanski rodbini.

c) Ob nedeljah in praznikih se mora po vseh tvornicah in obrtnih podjetjih prepovedati delo. To zahteva Bog, pa tudi človeška narava.

d) Delavnik sme znašati le deset ali k večjemu najst ur.

e) Nadzorništvo za delavsko varstvo naj se ustanovi. Razmere bodo učile, ali naj se nastavijo tvorniški nadzorniki, kakor na Angleškem, ali pa naj se ustanove delavski uradi, ali pa naj se združite ti dve obliki.

Tako je osnoval Ketteler družabni program za nemške katoličane l. 1871 in ga izdal l. 1873., ko še ni nobena druga

politična stranka mislila na kako socijalno delovanje. Znamenito je, da je ta program zagledal beli dan ravno ob času, ko je pruska vlada pričela kruti boj s katoliško cerkvijo. Bridko je tožil o tem, a vendar ni obupal.

„Naš načrt“ — tako je pisal — „sicer nima nadeje, da bi se uresničil v bližnjem času; saj mi ne vravnavamo svojega delovanja po trenutnih potrebah in po izpremenljivosti javnega duha časa, marveč po večnih načelih, ki jedina utrjujejo narodom mir in srečo in po dobi revolucijskih prekucij naposled vedno zopet zmagujejo.“

Nemška država je prva posegla v socijalno vprašanje; v njenem državnem zboru so se najpreje sklenili uspešni zakoni delavcem v varstvo. To je sad Kettelerjevih idej. Katoliška politiška stranka na Nemškem je sprejela Kettelerjev program. Njeni poslanci, katerih zborniška skupina se nazivlje centrum, so prvi sprožili in predlagali te zakone. Nemška vlada se je po dolgem pritisku udala. Ko je Ketteler še živel, so ga liberalci in vlada imenovali demagoga in so mu očitali, da je v zvezi z rdečo socijališko internacijonalo, kateri je na čelu stal dr. Marx. To spričuje, kakšnega duha so bili odločujoči možje in kako velika zgodovinska neresnica je trditi, da je nemški vladar Viljem I. ali Bismarck iz lastne volje pričel socijalno-politiške zakone.

Centrum izprva ni mogel v tej stvari nič storiti. Ko je pričel divjati kulturni boj, je moral vse svoje moči uporabiti proti temu boju, a v svojem programu je imel Kettelerjeva načela. Dne 19. sušca l. 1877. na god sv. Jožefa, je centrum vložil prvi svoj predlog o zakonitem delavskem varstvu v nemški zbornici. Prvi ga je podpiral grof Galen, ujčnik škofa Kettellerja, ki ga je tudi utemeljeval. Iz tega govora veje popolnoma Kettelerjev duh. Galen se je učil od svojega ujca. Katoliški poslanci v centru so se odslej brez prenehanja borili za delavske pravice, dokler niso omajali vlade in zbornice. Nemški delavci se imajo

njim zahvaliti za zakone o delavskem varstvu in zavarovanju.¹⁾

Voditelji centra v socijalnem vprašanju: Windthorst, Reichensperger, pl. Schorlemer, dr. Lieber, pl. Franckenstein, Moufang, pl. Hertling, Hitze in Wenzel so se učili in navduševali pri Kettelerju. Njegova ljubezen in požrtvovalnost jih je ohranjala, da so vstrajali. „Njegova molitev tukaj in njegova priprošnja v nebesih sta jim gotovo pri tem dajala tolažbo in vstrajnost“, pravi poslanec Wenzel.²⁾

V njihovem imenu in v imenu nemških katoličanov je izpregovoril njihov politiški voditelj Windthorst te-le besede:

„V blagem rajnem škofu Kettelerju častimo vsi učitelja, prvoboritelja katoliško-socijalnih teženj. On je bil prvi tako pogumen, da je zasadil prapor krščanske socijalne preosnove.“

Kettelerjev naslednik na mogunški škofovski stolici dr. Haffner pravi v tem oziru:

„Božja previdnost je sklenila, da je baron Ketteler posegel v socijalno vprašanje in mu prodrl pot. To vprašanje je bilo tedaj v prvem začetku; teoretiški jo je zastopal Marx, agitatorski Lassalle. Vladna gospoda je bila v mrežah manchesterskega liberalstva in se ni brigala za nje.

Visoki Kettelerjev pomen na tem polju so v najnovjšem času priznali najširši krogi. S tem so tudi onemela očitanja zlobnih nasprotnikov, ki so ga slikali kot agitatorja

¹⁾ Pr. I. Wenzel: Arbeiterschutz und Centrum mit Berücksichtigung der übrigen Parteien. Ein Beitrag zur Geschichte der Socialreform im deutschen Reiche. Im Auftrage des Volksvereines für das katholische Deutschland verfasst. Berlin, Verlag der Germania 1893. Preis 1 M. — Dr. Greiffenrath: Bischof W. E. Freiherr von Ketteler und die deutsche Socialreform — Frankfurter Broschüren.

²⁾ Wilhelm Emmanuel Freiherr von Ketteler. Die wissenschaftliche Behandlung der socialen Frage. Berlin, Verlag der Germania. Katholische Flug-schriften, 1895. Nr. 100, str. 79.

ali kot državnega socijalista. Ketteler je posegel v socijalna vprašanja samo zaradi svoje krščanske ljubezni do bližnjega in zato ker je umeval ljudstvo. Živel je za ljudstvo in v ljudstvu.“

In Leon XIII., socijalni papež, je dejal švicarskemu krščanskemu socijalnemu prvoboritelju Decurtinsu o Kettelerju: „On je bil moj veliki prednik.“

Večje hvale mu ni mogel dati in bolje tudi ni mogel označiti njegovega pomena, nego če ga Leon XIII., ki je s svojo okrožnico o delavskem vprašanju vžgal po celem svetu vnemo za delavske stanove, imenuje — svojega prednika.

Da se je francoski krščanski socijalizem rodil ob Kettelerjevih idejah, smo že rekli. A tudi mi Avstrijci se mu imamo mnogo zahvaliti. Socijalno važni zakoni v naši državi so sad avstrijskih katoliških politikov.¹⁾ Ti so se pa brez izjeme posredno ali neposredno učili pri Kettelerju. Njegovega duha je zanesel vzlasti rajni urednik dunajskega ‚Vaterlanda‘ baron Vogelsang v našo državo in pri tem so se učili naši princ Liechtenstein, grof Clam-Martinitz, grof Sylva-Tarouca i. dr.

Kettelerjev program je sedaj program vseh katoliških politiških strank. Mnogo še ni dovršenega. Na Nemškem je centrum l. leta koncem meseca mal. travna v drž. zboru zopet poskusil korak naprej v zmislu velikega mogunškega škofa. Poslanec Hitze je v imenu celega centra predlagal, da naj se vstanové delavske zbornice, ki naj bi bile zakonita podlaga organizaciji delavskega stanu. Tudi v naši državi zori to in še več drugih vprašanj. Upajmo, da kmalu dozore vsa in s tem dokažejo krasoto in moč večnih krščanskih idej v socijalnem vprašanju, pa tudi počasté prvega njihovega zagovornika škofa Kettelerja, komur ostane blagoslovljen spomin v vseh za hvaležnost sposobnih srcih delavskih stanov.

(Dalje.)

¹⁾ Kat. Obzornik (II. letnik. 1. št.): Zgodovina delavskega varstva in zavarovanja v Avstriji.

Soča na Primorskem.

Fot. P.

Zadnji pozdrav umrlemu pesniku.

1.

Ko sonet je za sonetom
s tvoje lire sladko pel,
angel smrti jih je slušal
in po liri hrepenel . . .

Prismehljal se ti je v sobo,
dahnil mir ti na obraz:
Ti — ko slak svoj cvet pred mrakom
strnil si oči tačas . . .

In lokavi gost je z liro
zbežal do neba višin. —
Splavaj kvišku, duša blaga,
splavaj ponjo, Dragotin!

2.

V pozni noči
kakor sapa tiha
Muza-vdova
nad gomilo diha. —

Kot meglica
zjutraj se poslavlja,
a za sabo
rosen cvet ostavlja . . .

3.

Glej, Julijana! Tvojih solz
grob neče vzeti vase;
nebeški žarki jih pijó
na tvoje zlate čase.

Ne plakaj! — Vajina ljubav
ne spi pod hladno rušo:
nad zvezdami te Dragotin
z ljubečo čaka dušo.

Silvin Sardenko.

Irenej Friderik Baraga, oče indijanske književnosti.

(Priobčil *I. L. Burgar.*)

Ker je ta list predlanskim za stoletni spomin objavil črtice o nepozabnem Baragu, zlasti z ozirom na njegovo delovanje v slovenski domovini, sklenil sem opisati ¹⁾ tudi njegovo delovanje tukaj v Ameriki.

Pokazati hočem bravcem „ljubljenega očeta“ ameriških rdečkožcev kot začetnika njih književnosti, s katero jim je postavil steber krščanske omike.

Predno preidemo na predmet tega spisa, naj navedem ob kratkem dejstva ¹⁾ o sedanjem položaju indijanskih bivališč, kjer je Baraga zasadil sveti križ.

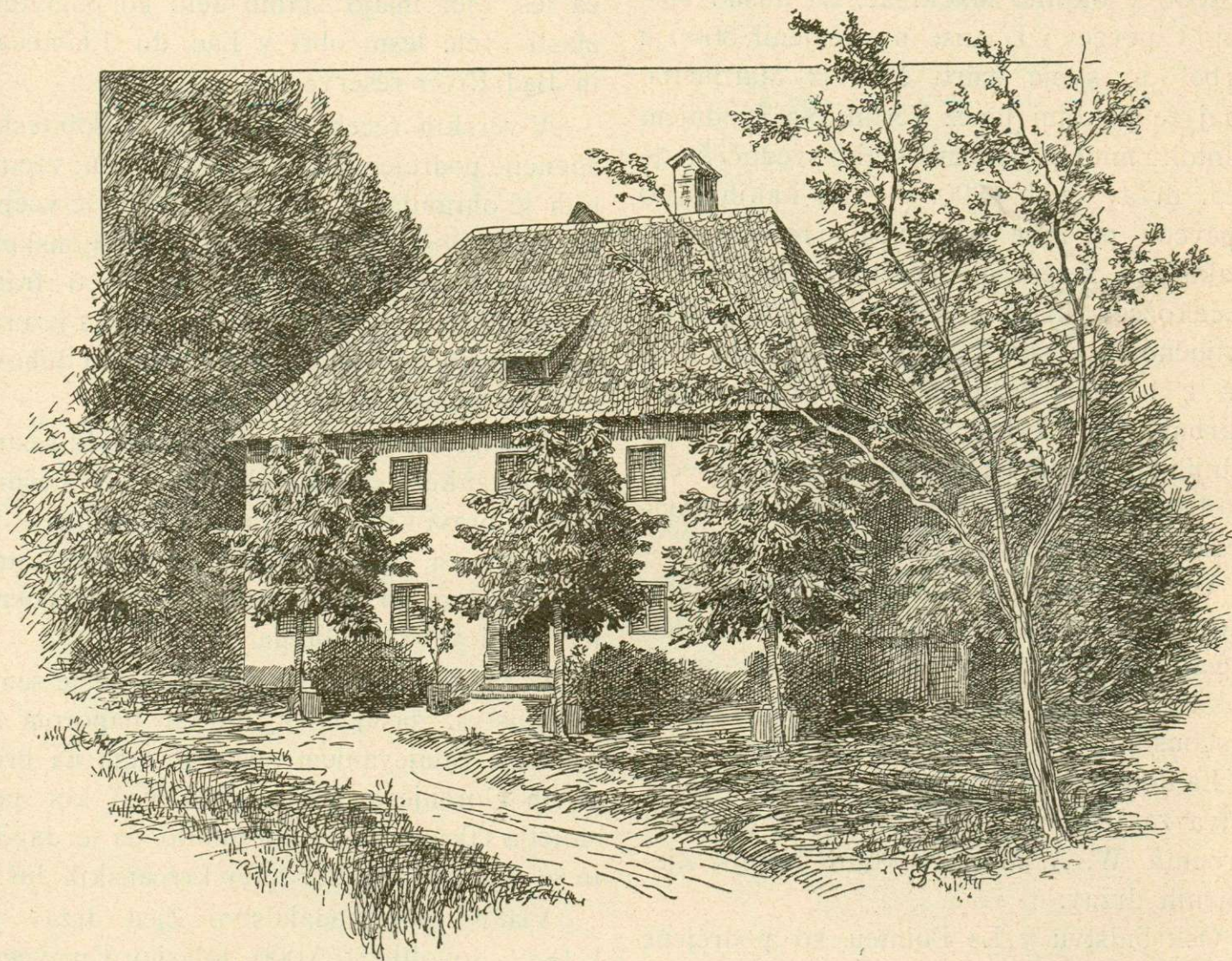
Poglavitna rodova Indijancev, s katerima je imel opraviti misijonar Baraga, so bili Čipevci (Chippewa) in Otavci (Ottawa). Ko je naš pokojni rojak prvič prišel med nje, so bi-

¹⁾ Ta spis je bil namenjen za stoletni spomin rojstva Baragovega. A žal, nismo ga mogli objaviti poprej.
Uredn.

¹⁾ Za naslednje podatke sem rabil „American Catholic Quarterly Review“, katerega priporočam onemu, ki se zanima za podrobnosti v tej stvari.

vali Otavci na obrežju Michiganskega (r. Mišiganskega) jezera. Teh najbližji sosedje so bili Čipevci. Tačas je vlada kupovala od Indijancev svet za svetom zavoljo bogastva, ki je tičalo v cedrovih hostah in ogromnih žilah vsakovrstne rude. Po mnogih pogodbah med vlado in Indijani se je pričel polagoma oživljati divji svet, na katerem je klil od leta do leta živahnejši promet. Da so pa rdečkožci odstopili toliko rodnega sveta, jim je

morala vlada plačevati letne plače, določene v sklenjenih pogodbah, pa preskrbeti jim primerne zemlje na zapadni strani veletoka Mississippija, kamor bi se imeli preseliti, seveda na vladne stroške. Tako je vladi sčasoma pripadel ves svet ob Michiganskem in Gorenjem jezeru, v državi Wisconsinu in na severu Michigana. Po pogodbah, ki so bile sklenjene leta 1846., 1847., 1848., 1855., 1856., 1860., 1863—1867., se je odstopil važni

Rojstveni grad Baragov v Mali vasi.

svet na Spodnjem in Zgornjem polotoku države Michigana, istotako tudi po Minnesoti in Wisconsinu. Ponekod so bili Čipevci takoj prisiljeni odriniti proti zapadu, drugod jim je vlada določila meje (reservacije), kjer so smeli ostati, živeč ob divjačini in ribjem lovu. Pustili pa so jih na rodni zemlji le pod pogojem, da jih bo vlada nadzirala v vseh ozirih. Kraje, kjer so živeli posamezni rodovi, jim je obdačila in v njih postavila državne urade s predsedujočim nadzornikom. Taki

obdačeni kraji so bili La Pointe, L' Anse, Beaver Island, Cross Village, Arbre Croche, Grand River in Grand Traverse. Kako je Baraga skrbel za svoje ljubljence, se vidi v tem, da je pri vladi izposloval Čipevcem ob Gorenjem jezeru, kakor tudi Indijanom na Spodnjem polotoku Michigana, da so se jim dovolile stalne rezervacije blizu njih rodnih bivališč.

V selu L' Anse, kjer je pred petdesetimi leti Baraga zgradil svojo misijonsko cerkvico

in zbral okrog sebe četico izpreobrnjencev, živi danes okoli 700 čipevskih kristijanov; tam je stalna misijonska postaja s cerkvijo in šolo. Prav malo polnokrvnih Čipevcev je najti med seljaki tega kraja. Oblačijo se kakor mi beli, večina jih govori angleški, a doma govoré še vedno čipevsko narečje. Oni niso pod oskrbništvom vladnega urada za Indijane v Washingtonu. Kakih 1000 jih živi v obdačeni pokrajini Sault Ste. Marie, in 2000 v okolici Mackinac. Za dušno blaginjo Čipevcev v L'Anse in omenjenih 3000 je skrbel do svoje smrti škof iz Marquette, sedaj že pokojni Janez Vertin. Na Spodnjem polotoku michiganskem — tako svedoči štetje Zjed. držav iz 1. 1890. — živi kakih 3000 Čipevcev po njim odmerjenih rezervacijah. Vsaka teh rezervacij preživlja 50 do 200 rdečkožcev, ki se nosijo kakor mi, govoré izključno čipevski, vendar se kaj malo družijo z belimi. Večinoma so katoličani pod oskrbništvom škofa v Grand Rapids. Tekom zadnjih petdesetih let je delovalo več slovečih katoliških misijonarjev med Indijani spodnjega polotoka michiganskega.

Vedeti treba, da se je Baragovo misijonsko delovanje med Čipevci pred šestdesetimi leti pričelo v neprijaznih okoliščinah v La Pointeu, otoku Gorenjega jezera, ki je sedaj v državi Wisconsinu.

La Pointe je glavni sedež vladnega oskrbništvá za Indijane, kjer je nekaj let posloval poročnik W. A. Mercer, vojni častnik Zjed. držav.

Oskrbništvu v La Pointeu so podrejene rezervacije, obsegajoče nad pol milijona oralov zemlje. Štiri teh rezervacij so v Wisconsinu in tri v Minnesoti, namreč:

	Oralov	Duš
Red Cliff, Bayfield County, Wis	11.457	555
Bad River, Ashland County, Wis	124.333	655
Lac Court d' Oreilles, Sawyer County, Wis.	66.136	1116
Lac du Flambeau, Oneida County, Wis	69.824	794
Fond du Lac, Carleton County, Minn.	92.346	759
Vermillion Lake, St. Louis County, Minn.	131.629	760
Grand Portage, Cook County Minn	51.840	324

To so vsa znana imena krajev, koder je oče Baraga omagoval in zmrzoval v prvem desetletju svojega apostolovanja med Čipevci, 1835—1845.

Povprečno število prebivalstva je blizu 5000, in je morda še večje danes, nego je bilo ob času misijonarja Baraga.

Večina čipevskih družin živi na takozvanih lôtih¹⁾, kateri svet sami obdelujejo; živé še precej dobro. Drugi pa so nastanjeni pri pilah za les, kjer imajo stalno delo po pogodbi; zlasti cvete lesni obrt v Lac du Flambeau in Bad River-reservaciji.

V verskih rečeh so Čipevci La-Pointeske agencije podrejeni škofu v La Crosseu; večina njih je ohranila sv. vero, katero jim je vcepil Baraga. Dostavljam, da so v misijonskem delovanju delovali za Baragom vneti frančiškani, zlasti po teh krajih Gorenjega jezera; sedaj imajo že več cerkvá s stalnimi duhovniki in misijonskimi postajami.

Vzgoja otrok je v izvrstnih rokah; sestre frančiškanke vodijo katoliške šole. Poročnik Mercer pravi v svojem uradnem poročilu²⁾, da „notranje in vsakdanje šole v oskrbi katoliške cerkve so vrlo urejene in upravljene ter storé veliko dobrega“.

Iz vsega tega je razvidno, da se je seme krščanstva, zasajeno s tolikim naporom in osebnim zatajevanjem očeta Baraga na bregovih Gorenjega jezera pred več kot pol stoletja tako močno ukoreninilo, da je dajalo in še daje tako bogato žetev krščanskih duš.³⁾

Vladno postavodajalstvo Zjed. držav je 1. 1889. dovolilo 165.000 dolarjev Čipevcem te rezervacije za pospeševanje izomike sploh; ta vsota je bila odločena za zidanje stanovanj, za nakup poljskega orodja, živine in semena, za sekanje drevja in grajenje zemlje, za stroške čipevskih poslanstev, obiskujočih White Earth-reservacijo na zapadu Mississippija, za vzgojevalne namene itd.

¹⁾ Lôť se zove kos sveta, navadno 150 čevljev dolg in 50 širok.

²⁾ United S. Com. Indian Affairs' Report, 1894, p. 333.

³⁾ Am. Cath. Qu. R., Jan., 1897, p. 24.

Ta denar v navedene svrhe je vlada plačala iz obrestij od naloženega zaklada teh čipevskih Indijanov.¹⁾

Tudi kanadske Čipevce je obiskoval naš vneti misijonar. Pridobil je krščanstvu večino divjakov, bivajočih ob gorenjem obrežju Huronskega jezera. Ljudstvo po onih krajih je še sedaj vrlo katoliško; izmed 3183 čipevskih rdečkožcev ob Huronu je le 583 protestantov in 112 poganov. Ob vodah tega jezera, blizu zaliva Georgie, po otokih Manitoulinu in Cockburnu je raztresenih devet indijanskih selišč, po katerih živi do 1000 Čipevcev; le-ti so zgolj katoličani, ki so sprejeli od Baraga evangelij. Izjemno gledé na značajnost ljudstva tega plemena živé ondotni Indijanci v pravem blagostanju in lepi zakonski vzajemnosti, govore čisto domače narečje. Sprejeli so tudi obleko belokožcev in njih obrt; večinoma se bavijo s poljedelstvom.

Istotako je blagi Baraga zasadil znamenje sv. križa po indijanskih selih na severni strani Gorenjega jezera, kjer razven 53 divjakov še danes spoznava katoliško vero 1998 Čipevcev.

Naj še omenim, da so indijanski katoličani čipevskega in otavskega rodu na otokih Cockburnu in Manitoulinu podrejeni škofiji Peterborough. Dvanajst jezuitov-misijonarjev oskrbuje sedaj njih cerkve in misijonske postaje. Bratje iz tega reda vodijo svobodne šole, obrtne šole in notranje šole za indijanske dečke. Sestre sv. Jožefa in Brezmadežnega Srca Marijinega pa upravljajo jednake šole za indijanske deklice. Očetje jezuiti opravljajo misijonske posle tudi v pokrajini okrog Sault Ste. Marie.

Skoro vsi Čipevci, ki smo jih omenili, so Indijanci, s katerimi se je vlada pogajala za svet. Razven onih, ki živé po selih na jugu otoka Manitoulina, so vsi rodovi odstopili svojo zemljo državni vladi, pridržavši zase samo omejeni svet (reservacije), koder živé danes. Za to pa prejema v gotovih pogodbah določeno letno plačo, ki se daje glavarjem dotičnih rodov. Malo verjetno je,

¹⁾ Report of the Com. of Indian Affairs for 1894, p. 439.

da bi bile čipevske cerkvene občine ob Temsi (Thames v Kanadi), na otoku Walpolu, v Sarniji in ob bregovih Huronskega jezera gori do Beausoleila potomci ljudstva tega naroda, katerega je za evangelij pridobil oče Baraga pred petdesetimi ali več leti. Navadno se potomci njegovih izpreobrnjencev, kjerkoli so danes, krepko držé katoliške vere; izjem je razmeroma zelo malo. Po omenjenih krajih pa živé danes Indijani, ki so skoro izključno Lutrovi privrženci.

Zanimati utegne koga verski položaj kanadskih Čipevcev, ki so več ali manj po Baragu sprejeli Kristusovo vero. V okraju Athabaski in Mac-Kenzie-Riverju, broječem devet vasij, je povprečno število Čipevcev 5589, vsi katoličani; v poročilu „Dominion of Canada Annual Report of the Department of Indian Affairs for 1892, pp. 308—309, 316, 317 in 322 ni navedenega nobenega protestanta niti pogana; dočim obsega okraj Peace River dvanajst vasij, kjer bivajo tudi zgolj katoličani; druge statistike ni v poročilu. V okrajih Nelsonu in Churchill-Riversu je pet indijanskih vasij z 852 dušama; vsi so katoličani. Verjetno pa je, da v navedenih selih severo-zapadnih pokrajin ne živi mnogo pravih Čipevcev, vendar se ne motimo, če pripisujemo to versko probujenost vplivu misijonarja Baraga. „The Census Returns of Resident and Nomadic Indians“ spričuje, da celo indijansko prebivalstvo v državi Kanadi šteje do 109.205 duš.

Kako pa je z bojevitim plemenom Otavcev, katerih utrjeni stan je bil za časa francoske vlade na južnem obrežju krasnega zaliva, čigar čelo krasi sedanje mesto Détroit? Kaj je s tem junaškim rodolom, ki se je takrat prosto gibal po tej romantični okolici skoraj stoletja dolgo, dokler ni njih največjemu glavarju, Pontiacu, izpodletelo, ko je namerjal utrditi indijansko nadvlado čez deželo na zapadu reke Ohia? Zgodilo se je, da ga je britanska premoč potisnila v ozadje, ga premagala in uničila, da se je moral z rodovi Otavcev osramočen pomakniti v njih staro bivališče ob jezerih Huronu, Michiganu in Georgia Bayu!

To so bili vnuki onih Otavcev za časa Pontiaca, katere je Friderik Baraga izpreobračal celih štirideset let tega veka; za njih dušno blaginjo je pisal in izdajal verske knjige v otavskem jeziku, katere bomo izku-

šali tu popisati. Gotovo ne bodo čitavci brez zanimanja brali, kako se je godilo potomcem prvih otavskih kristijanov iz Arbre-Crochea, po njega okolici in dolini „Velika voda“ (Grand River). (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovenski pravopis. Sestavil Fr. Levčec, c. kr. profesor in okrajni šolski nadzornik v Ljubljani. Cena vezani knjigi 1 krona, nevezani 90 vinarjev. Na Dunaju. V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig. 1899. 8°. Str. 167. — Dosedanje ocene, kar smo jih brali, so vse hvalile to knjigo in ji prisojale veliko praktično vrednost za našo pisavo. Ne da bi ne bili imeli doslej pravopisnih pravil ali nauk, a — zdi se — imeli so premalo veljave, da bi jih bili pisatelji sploh sprejeli. Levčevi knjigi se obeta boljša sreča, ako bodo mož-beseda oni, ki so sklenili držati se njenega pravopisnega sestava.

Ko smo knjigo pregledali, bili smo je veseli tudi mi, ker je odločno na stališču istinitega narodnega govora in splošne pisave, ne pa na podlagi posiljenih podmen. Zlasti smo videli, da se naša pisava, ki je v našem listu že deset let, izvečine ujema s pravili nove knjige. Ko bi torej sedaj sklenili, da bo odslej tudi nas vseskozi vodila nova knjiga, ne bi nam bilo treba mnogih prememb.

Toda nam je pred očmi tudi kaj drugega kakor samo to, da bi imeli pri urejanju in pisateljevanju vodilo in tolažilo: „To je prav, ker pravita Pletteršnik in Levčec tako.“ Levčeva pravopisna knjiga namreč nam vzbuja mnogo spominov iz naše književne zgodovine, in ker vemo, da ljudje niso samo bili premenljivi, temveč tudi še bodo, zato izjavljamo odkrito — čeprav nam kdo zameri —, da se nam tudi Levčeva pravila ne zdé tako trdna, kakor da bi bila „zapisana v svetem pismu“.

Ako bereš v kaki knjigi kratke besede: *Napaka, napačno je, krivo je, tuje* ali *prisiljeno je* itd., seveda te zadenejo močno. Ta moč pa se kmalu poizgubi, ako se spomniš, da je isti pisatelj nedavno pisal in učil drugače, da drugi slovničarji učé drugače in svoje nauke podpirajo z razlogi.

Le dva vzgleda! Oni sitni *l*, ki se izgovarja kakor *v*, koliko je dal opraviti našim učenim in neučenim slovničarjem! In ni težko najti mož, ki so nekaj in nedavno oni *l* izgovarjali čisto kot pravi *l*, a danes imenujejo tako izgovarjanje „tuje, prisiljeno spakovanje“. Ali pa: „Končnica *-ij* (nam. *i*) v dvojinskem in množinskem roditelju (četrte skla-

njatve) je umetna, prisiljena in zatorej napačna“, („Sl. pravopis“ 194) in: „V pisni slovenščini (v množinskem roditelju četrte sklanjatve) služijo oblike na *-ij*, ker so prvič jezikoslovno opravičene (ima jih tudi stara slovenščina), drugič pa se ločijo po njih druge jednake oblike, vzlasti roditelj jedninski; n. pr. vrednost čednosti, der Wert der Tugend, pretium virtutis — vrednost čednostij, der Wert der Tugenden, pretium virtutum.“ (Janežič-Sket: „Slovenska slovnica“, 1889, str. 37.) Po naših mislih se jezik ne preminja tako, da bi bilo danes napačno, kar je bilo pred desetimi leti pravo, ali da bi bilo v Celovcu pravo, kar je v Ljubljani napačno, temveč jezikoslovci le preradi imenujejo svoje začasno mnenje — trdno resnico ali pravilo, zato si morajo tolikokrat oporekati, tolikokrat se popravljati, a še rajši oporekajo drugim jezikoslovcem in imenujejo njih nazore napačne in krive.

Zlasti pri nas Slovencih je bilo tako. Koliko stvari so spravili n. pr. od l. 1870. nadalje nekateri jezikoznanci in drugi pisatelji na dan! In kdor ni plesal po njih godbi, temu so očitali, da nič ne zna, ali da je starokopitnež. Ker preprosti čitatelji ne morejo presoditi pravih razmer, zato se je marsikak pisatelj udal sedaj tem, sedaj onim zahtevam, da mu le niso očitali „napák“ kakor ubogemu šolarčku. Koliko preglavice n. pr. so delali pisateljem nekateri kritiki z naslonicami! Sedaj je sestavil g. Luka Svetec svoja pravila, potem jih je dognal in na svetlo dal gosp. p. Ladislav: a naposled so vso njegovo teorijo zavrgli in naslonicam dali zopet potrebno prostost. Kako neumna in grda, po hrvaško zveržena pisava se je ugnezdila v novejšem času v nekatere časopise!

In zakaj vse to? Ker so oni, ki so zvonec nosili, hrepeneli po samih novotarijah in pozabili, da mora vsak razvoj, vsak napredek stati in sloneti na trdnih tleh dosedanjih pridobitev. V naravi ni skokov, tudi v jeziku jih ni in v jezikoslovju bi jih ne smelo biti.

Kako različne pisave nam kažejo razni letniki Zvonovi! Ta urednik n. pr. je nastavljal na besede toliko akcentov, da je vse mrgolelo, drugi jih je docela zavrgel. Kaj je pravo?

Po raznih nepotrebnih poskusih so se slovenski jezikoslovci nekoliko streznili; pustili so razne čudne oblike in se sklicujejo na živi jezik in na splošno pisavo. In tako moramo reči o „Slovenskem pravopisu“ Levčevem, da je jako trezen, ali z drugo besedo, da je res slovenski pravopis. Kakor nihče drug je bil prav prof. Levec mož, da je po svojih mnogoletnih poskušnjah v slovenski pisavi, bodisi v knjigi, bodisi v šoli, določil tako pisavo, kakoršna v celoti lahko obvelja.

Kakšne so te poskušnje, to vé pisatelj teh vrstic dovolj sam. Kolikokrat je bilo treba iskati obliko kake besede po raznih slovarjih, staroslovenskem in sedanjih slovanskih, po slovnica, po raznih knjigah iz vseh stoletij od Trubarja sem! Četudi je tako preiskovanje mučno, a je jako poučno. Pletteršnik in Levec sta pa olajšala tako delo onim, ki nimajo časa za preiskovanje, in onim, ki verujejo rajši, nego se sami prepričajo. Zato sta si oba pisatelja zaslužila resnično hvaležnost vseh Slovencev s slovenskim slovarjem in pravopisom.

Jako želimo, da bi odslej prenehale razne neslovenske oblike, posebno še oni grozoviti besedni red v stavkih, ki kvarijo našo slovenščino s tujim duhom. Pisatelji slovenski naj bi se bolj učili slovenske

slovnice ali vsaj pravopisa, da ne bodo pačili jezika. Vendar pa nismo tako tesnosrčni, da bi imeli jednotni pravopis za nekako solnce slovenske književnosti. Jezikoslovje ni matematika; jezikovna pravila ne morejo biti kakor geometrijske oblike, da bi se moralo reči: samo to je pravo, ono pa ne. Zato pa ne bomo grajali nikogar, ki se ne bo do pičice ravnal po tem pravopisu, ako se sicer vidi, da ne piše na slepo srečo.

O posameznih pravilih tukaj še ne govorimo. Samo nekatere stvari omenjamo. Nekaterih tujk ne moremo pisati po Levčevem pravopisu. Ne bomo pisali *tempelj*, ampak *tempel*, *templa*, *štempel*, *tabernakel-kla*, *kapitel-tla*. *Tempel*, *tabernakel* je sprejel tudi naš novi katekizem, kar nam naj bo odločilno. Zakaj bi ne pisali *kristijan*, ako naj pišemo *milijon*, ne moremo izprevideti. Ko so Slovenci sprejeli besedo *kristijan*, izgovarjali so jo po grškem načinu: *Christianos*. *Kristijan* piše novi katekizem. Pisava *Zveličar* nam ugaja; *Isveličar* pa pišemo, ker tako pišejo nenavadno soglasno pisatelji 16., 17., 18., a mnogi tudi 19. veka. Imeni *Camoēs* in *Magallaēs* se izgovarjata: Kamoenz in Magaljaenz. So razlogi, da se piše *Dom in Svet*, so pa tudi za to, da pišemo „*Dom in svet*“.

Dr. Fr. L.

Razne stvari.

† Janez Vertin, škof.

Tužno so zapeli zvonovi marquetteske stolnice 26. svečana t. l., zvečer ob polusedmi uri; naznanili so smrt škofa g. I. Vertina. Pokojnik je bravcem tega lista deloma že znan; njegova slika je na str. 387. l. 1891.

Hiral je rajnik že nekaj let. Ko smo ga zadnjič videli v Št. Pavlu pri posvečevanju škofa g. I. Trobca, se je komaj še držal po koncu. To je bilo jeseni l. 1897. Malo pred smrtjo se je napravljal na daljšo pot v Florido, kjer bi se bil rad ozdravil. Bil je pa skoraj do zadnjega še toliko trden, da mu ni bilo treba poležavati. Spravila ga je v zgodnji grob srčna bolezen, h kateri je pritisnila še hripa.

Ivan Vertin je bil Dolenjec. Rodil se je 17. malega srpana l. 1844, v Dobličah pri Črnomlju. V Novem mestu je dobil prvi pouk. Uboštvo je bilo krivo, da se je njegov oče še pred njim preselil v Ameriko. Tukaj se je očetu po obilnem trudu začelo naposled dobro goditi, zato je vzel k sebi tudi družino. Mladi Ivan je stopil na ameriška tla 7. mal. srpana, l. 1863. Oče je nato izročil sina velikemu Baragu — saj Baragu Marquettečani ne pravijo drugače —, on pa ga je poslal v mesto Milwaukee, kjer je končal modro-

slovne in bogoslovne nauke. 31. vel. srpana l. 1866. ga je posvetil Baraga sam za duhovnika in sicer v mestu Marquetteu. Vertin je bil prvi in zadnji, katerega je posvetil Baraga v Marquetteu, ker preje je imel svoj sedež v mestu Saultu Ste. Marie.

Kot duhovni pastir je bil Vertin pet let v mestu Houghtonu, potem pa osem let v Negauneeju. Truditi se je moral na teh krajih dovolj, ker je bilo toliko različnih narodnostij v obeh župnijah. Je pa tudi živel krepkno, vzgledno.

L. 1879. je vladika Ign. Mrak, naslednik Baragov, odložil težko breme. Naslednik mu je bil tretji Slovenec Ivan Vertin. Posvetil je Vertina tedanji milwaukeeski višji pastir M. Heiss, 14. kimavca l. 1879. in sicer v stari, pred nekaj leti pogoreli stolnici marquetteski. Njegovim, tedaj še živim roditeljem, so se pač udrle takrat solze veselja.

Rajnik je veliko storil za svojo vladikovino. Sedaj šteje 75.000 katoličanov, t. j. belih, in še kakih 3000 Indijanov. Francozi, Nemci, Irci, Italijani, Poljaki, tudi Slovenci, Indijani — precej narodnostij za jedno vladikovino! Težka je naloga višjega pastirja med tako mešanico. Vendar je krepko uspevala cerkev za Vertinove vlade. Danes je na gornjem michiganskem polotoku 62 duhovnikov (štirje Slo-

venci: čč. gg. Režek, Pakiž, Žagar, Kraker), 80 cerkvá in 64 misijonskih postaj, 20 župnih šol (vanje hodi 5500 otrok), 2 sirotišnici, 2 obrtni šoli za Indijane, 4 bolnišnice itd. To je velik napredek v njegovem času, če še pomislimo, da se večina prebivavcev na teh krajih živi od rudnikov. Rudar pa je danes tukaj, jutri tam — vsaj v Ameriki. Rudar pa tudi ni navadno preveč vzgleden katoličan, če je te ali one narodnosti. Pijača in nemoralnost ga tlačita.

Trajen spomin si je postavil Vertin s krasno stolnico sv. Petra v mestu Marquetteu. Ponosno stoji ob griču, že od daleč jo zagledaš z jezera Michiganskega. Sezidal jo je blagi rajnik skoraj čisto iz svojega denarja, ki sta mu ga zapustila roditelja. Stala je 100.000 dolarjev ter je tudi brez dolga. Dvojne pomembe pa je za vsako verno slovensko srce, zakaj pod njo je sezidana grobnica, katera hrani zemske ostanke nesmrtnega Baraga, sedaj pa poleg njega tudi truplo Vertinovo.

O Vertinu je pisal nemški tednik „Excelsior“: „K razvitku vladikovine je pripomogla v obilici skoraj neomejena radodarnost in dobrota višjega pastirja, ki je n. pr. iz svojega žepa sezidal prekrasno stolnico sv. Petra in nikdar ni pozabil pomagati pri zidavi cerkvá, šol in dobrodelnih zavodov. Ob kratkem, I. Vertin ima navzlic velikim oviram velikih zaslug za cerkev in pravico do častnega spomina. Poplačaj mu Oni, kateremu je žrtvoval vse.“

Resnične so tudi te-le besede, zapisane njemu v spomin: „Kadarkoli ga je kdo kaj poprosil, vedno je rad po moči in previdnosti pomagal, da ni vedela levica, kaj je storila desnica. Sicer pa so najzgovornejše priče njegove usmiljenosti in delavnosti: obilne šole, sirotišnice in bolnice.“ Sam bi si upal pa še pridejati: „dober vzgled duhovščine“.

Pogreb je bil veličasten. Pred pogrebom je bila stolnica celo jutro polna ljudstva, molečega ob mrtvaškem odru. To je bilo 3. sušca. Ob deseti uri je začel sv. daritev nadvladika Fr. Katzer. Govor je imel g. Messmer. Izmed slovenskih cerkvenih dostojanstvenikov so sem prihiteli mil. g. J. Trobec, gg. gen vikarja in upravitelja J. Buh in J. Stariha. Ljudij se je vse gnetlo. Duhovniki smo rajnika še spremili h grobnici, potem pa smo se razšli. Želel sem videti grob Baragov, in želja se mi je izpolnila. V prostrani grobnici je šest dolbin. V spodnji desni dolbini je zazidana rakev Baragova. Solza hvaležnosti se mi je udrla — gorka želja pa me je obšla, da bi še kdaj maševal nad svetinjami Baragovimi.

Med drugimi škofi smo videli pri pogrebu tudi še sivega starčka g. Ign. Mraka. Bil je videti še

ves čvrst. Po č. g. J. Krakerju sem zvedel to-le iz njegovega življenja, kakor je gospod sam pravil:

Rodil se je v Poljanah na Kranjskem 26. vinotoka l. 1810. Izšolal se je na Kranjskem in je bil posvečen l. 1837. Nato je bil dve leti domači učitelj pri obitelji barona Birquet de Cesenatico, zato je preživel pol leta na Laškem. Dve leti je bil duhovni pomočnik v Ribnici, tri pa v Slavini. On in častiti g. Skopec sta šla l. 1845. za Baragom v Ameriko. Skopec je ostal v državi Ohio, Mrak pa je šel v Michigan, v Cross Village, kjer se je priučil čipevščini in je tam deloval devet let med Indijani. Sevé, tedaj je bil Michigan pustina, kjer si redkokrat videl belega človeka. Nato je Mrak deloval v mestu Eagle Town, Mich., od koder je šel za višjega pastirja v Marquette po smrti Baragovi, l. 1869. L. 1879 se je odpovedal radi velikih težkoč. Nato se je vrnil k svojim ljubljnim Indijanom, kjer je ostal še deset let. Od tedaj je domači duhovnik pri sestrah v marquetteski bolnišnici — dober in trden starček. — Toliko iz njegovih ust. *Fr. Kerže.*

Glasba.

Album slovenskih napevov. (Album de chants nationaux slovènes.) 50 slovenskih narodnih napevov za klavir priredil Fran Gerbić. Cena 1 gld. 50 kr. Založil L. Schwentner v Ljubljani. — Narodne pesmi se zadnji čas prirejajo na razne načine: za zборе in za instrumentalne točke. Ta zbirka je še najbolj podobna znani Kubovi izdaji v „Slovanstvu ve svých zpěvech“. A ona je bolj strokovnjaško folkloriško delo, Gerbićeva zbirka pa bolj zabavno-salonska in obsega petdeset izbranih, boljših napevov za jeden glas s spremljevanjem giasovirja. Kot zbirko, ki naj služi le v glasbeno zabavo, ima po jedno kitico. Običajne predigre je gospod prireditelj opustil. Spremljanje je čisto preprosto in lahko, sploh je vsa zbirka prirejena za najširše igrajoče občinstvo. V harmonizaciji se drži prireditelj skoro vseskozi navadnih narodnih akordov, glasovirskemu slogu se je uklonil v drobljenju akordov in v navadnih okraskih. Ker se ti napevi sploh smejo šteti med boljše narodne napeve, in ker je gospod prireditelj k sklepu privzel še nekaj prvotno umetnih, sedaj ponarodelih napevov v prikupljivi in oglajeni obliki, smemo zbirko igravcem na glasovirju priporočati. Prav gotovo je ta zbirka boljša od mnogih nemških, tudi pri nas razširjenih zbirk raznih narodnih napevov. *E. L.*

Hrvatska plemena od XII. do XVI. stoljeća. Napisao Vjekoslav Klaić. U Zagrebu. Tiskom Dioničke tiskare. 1897.

Profesor Vjekoslav Klaić ni samo ploden pisatelj, ampak je tudi vrlo umen raziskovavec starejše dobe hrvaške zgodovine. Pred nekimi leti je izdal znamenito razpravo „Ime Hrvat“, s katero je dokazal, da se je ime Hrvat nahajalo med vsemi slovanskimi narodi kot plemensko. Nedavno je izšla omenjena razprava v „Radu“ jugoslovanske akademije, a je ob enem tudi posebej pretiskana. Pisatelj se je po lastni izjavi lotil raziskovanja hrvaškega državnega življenja od XII. do XVI. veka in je našel za zgodovino hrvaških plemen in hrvaškega plemstva v srednjem veku mnogo gradiva, s katerim se more točno dokazati pristnost znanega „memorijala“, ki se pripisuje spletskemu arhidjaku Tomazu, pisatelju zgodovine prvostolne cerkve spletske in tudi najstarejše zgodovine hrvaške. V tem memorijalu se pripoveduje, kako so starejšine ali knezi dvanajstih hrvaških plemen l. 1102. izvolili kralja ogrskega Kolomana za kralja Hrvaške in Dalmacije. O tem znamenitem zgodovinskem viru je pisal že pokojni dr. Rački u „Književniku“ (I. str. 375—383.) in dokazal avtencijo in aksiopistijo njegovo prav temeljito. Ker pa madjarskim zgodovinarjem vsebina tega memorijala ni všeč, ker se dá po njem dokazati popolna samostalnost hrvaške države v oni dobi, trdili so in še trdijo, da ta memorijal ni pristen, marveč da je kasneje sestavljen v prid Hrvatom. Če so tako ravnali madjarski šoviniški zgodovinarji Szalay, Horvath, Pesty in drugi, ne čudimo se niti najmanje, pač pa lahko zamerino sicer bolj treznemu izdajatelju Fesslerjeve zgodovine ogrske države, zgodovinarju Kleinu, ki se je mogel lahko prepričati o pristnosti tega starega spisa po razpravi Račkega, potem ne bi bil napisal o njem iste neresničnosti, kakor zgoraj omenjeni zgodovinarji.

Obširno zbrano gradivo za poznavanje hrvaškega državnega življenja od XII. do XVI. veka potrjuje tudi aksiopistijo omenjenega memorijala še točneje, podaje pa tudi popolno sliko življenja, javnega in zasebnega prava hrvaškega plemstva, ki je izšlo iz dvanajstih plemen. To gradivo je dalo učnemu zgodovinarju tudi podlago, da je napisal pripravno razpravo za večje delo o hrvaških plemenih v srednjem veku.

Ta razprava je razdeljena na štiri poglavja. V prvem poglavju navaja in razjasnjuje pisatelj vse razprave, v katerih se splošno omenjajo hrvaška plemena, in še posebej dvanajstero plemen in njih posebni

plemenski naslov (nobilitatis titulus) nasproti ostalim prebivavcem hrvaškega kraljestva. V jednom listu banovca Mihajla Živkovića iz l. 1459. se razjasnjuje nasledno pravo „vseh plemičev dvanajstih rodov hrvaškega kraljestva“. V drugi listini iz l. 1350. se dokazuje, kako si je rodovina Virević, četudi ni pohajala iz nobenega roda dvanajstih hrvaških plemen, pridobila plemstvo, ker je ta rodovina sklepala zakone z udi omenjenih plemen. Nadalje se dokazuje, da naslov plemstva hrvaških plemen ne izhaja šele od kralja Kolomana, ampak že iz dobe narodne dinastije, celó od onega časa, ko so Hrvati prišli s severa ter zavzeli rimske pokrajine Dalmacijo, Ilirik in Panonijo. Tudi se je točno znalo za vse ude teh plemenitih rodovin in tudi za njih pravice. Glavna pravica pa je bila, da so bili plemiči prosti vseh davkov; in ravno radi tega se je tudi toliko pazilo, kdo pripada kateremu hrvaških plemen in plemenitih rodov.

V drugem poglavju ugiblje pisatelj, kako je nastal plemeniti naslov hrvaških plemen. Ko je v VII. veku osvojilo sedem ali osem hrvaških plemen rimske pokrajine Dalmacijo, Ilirik in Panonijo, podvrgla so in izpremenila v kmete vse poprejšnje prebivavce teh pokrajin, namreč latinske in slovanske, kolikor se je bilo teh semkaj naselilo že pred Hrvati med l. 548.—611. Po tem bi se mogle raztolmačiti tudi razlike v narečjih hrvaškega jezika na zemljišču kasnejše hrvaške države. Ni mogoče določiti, koliko je rodovin od teh sedem ali osem plemen ostalo precej izpočetka v Dalmaciji in koliko jih je šlo v Ilirik in Panonijo, ali vsekako je bil manjši del onih, ki so prišli semkaj, zakaj v teh krajih je bilo tudi v poznejših časih pogostnejše ime slavensko od hrvaškega. Pisatelj rabi za panonsko Hrvaško ime „Slovinska zemlja“ tudi v drugih svojih zgodovinskih spisih, celó v poljudnih. Mi tega ne moremo odobrovati, četudi je to ime v zgodovini teh krajev znano, ali tudi ta zemlja je pripadala od najstarejih časov k hrvaški kraljevini, pa je tudi še dandanes njen najvažnejši del, saj stoji v njem današnje glavno mesto Zagreb. V poljudne spise ne spada taka delitev; zakaj bi se neki še sami delili in pomagali nasprotnikom, ki so že tako preveč razkosali naše slovanske dežele, a posebej še hrvaške! Pisatelj se tudi ni lotil raziskovanja o hrvaških plemenih v „slovinski“ zemlji, kar gotovo ne bi bilo brezuspešno, četudi je bila sila teh plemen le v Dalmaciji tako jaka, da niso dala samo deželi svoje ime, marveč so tudi pohrvatili vse prebivavce.

O življenju hrvaških plemen v nekdanji Dalmaciji in kasnejši Hrvaški od VII. do XII. veka vemo malo. Po ustnem izročilu XIII. veka se nam sporočuje, da so se množila ta plemena v stoletjih na razne načine, tako da jih je bilo že v XI. veku na Hrvaškem med Gvozdom (Veliko Kapelo) in Cetino (dotično Neretvo) dvanajst (oziroma trinajst). Kakor dalje pravi to poročilo, je imelo teh dvanajst hrvaških plemen v svojih rokah vse politične pravice v hrvaški državi, izmed teh plemen so se volili bani hrvaških banovin in župani hrvaških županij; slednjič so imeli pravico voliti kralja, ko je izmrila vladajoča dinastija v kraljestvu. Teh dvanajst (oziroma trinajst) plemen je slednjič v početku XII. veka priznalo Arpadovića Kolomana za kralja ter ž njim l. 1102. sklenilo „pacta“ ali državno pogodbo, s katero je zavarovalo sebi in po tem tudi hrvaškemu kraljestvu stare pravice in povlastice za vse poznejše veke. Potem našteva pisatelj vseh dvanajst plemen, katerih starejšine so l. 1102. sklenili pogodbo s kraljem Kolomanom, kakor nam pripoveduje Tomaž arhidijakon v omenjenem glasovitem memorijalu.

V tretjem poglavju omenja pisatelj zgodovino vseh dvanajstih plemen. Pri zgodovini vsakega plemena je navêl vse vire, kateri omenjajo njegova imena. Vsi ti viri so verjetni; ne more se niti najmanje dvomiti, da so bili starejšini teh plemen zares prisotni pri sklepanju pogodbe s kraljem Kolomanom. Za vsa plemena ima precej podatkov, le za pleme Svačićev jih ni, čeravno je bil iz tega rodú zadnji narodni hrvaški kralj Peter Svačić, ki je padel v borbi s Kolomanom na Gvozdu l. 1102. Posebno mogočni so bili Mogorovići v Liki, zakaj njih pleme je štelo čez 50 hiš, med katerimi so se kasneje proslavili najbolje Berislavići, Babonožiči, Utišenovići itd. Najznamenitejša je bila hiša Draškovičev, ki je l. 1490. štela čez 35 moških glav. Celo pleme Mogorovičev je imelo koncem XV. v. do 3500 duš.

Plemena so pa sledeča: 1. Kačići okoli mesta Omiša v Dalmaciji; kasneje jih je bilo tudi v Liki. Iz tega plemena je bil glasoviti pesnik Andrej Kačić-Miošić. — 2. Kukari v Lučki županiji okoli mesta Skradina. — 3. Subići tudi v Lučki županiji okoli Bribira in Ostrovice. Ogrsko-hrvaški kralj Ljudevit Vel. je razdelil ta rod; ono betev v Dalmaciji je popolnoma premagal, drugi pa je dal l. 1347. grad Zrin pri Topuskem; od tega gradu so dobili pridevek Zrinski. To je

bil najmogočnejši rod Šubičev ter se je v zgodovini najbolj proslavil. — 4. Čudomirići v Zadru in v okolici tega mesta. — 5. Svačići. O tem plemenu ne moremo niti uganiti, kje je bilo naseljeno in kaj se je dogodilo ž njim v poznejših časih. Samo to vemo, da je kneževski rod Nelepića, ki je v prvi polovici XIV. veka gospodoval v mestu Kninu v kninski županiji, izšel iz tega plemena. Morda je to pleme svoje prvotno ime izpremenilo. V XV. veku se spominjata v okolici kninski plemeni: Bučići in Unčani, katerima v poprejšnjih vekih ni sledú; morda sta ti plemeni izšli od Svačićev? Ali tudi za to ugibanje nimamo nobene podpore. — 6. Mogorovići izpočetka okoli Belgrada blizu Zadra, po tatarskem navalu na Hrvaško l. 1242. pa tudi v Liki, kjer so ostali do osvojitve tega kraja po Turkih l. 1526. Od tukaj so se razbežali mnogi rodovi v svobodno Hrvaško. Med njimi so najznameniteji Draškovići. — 7. Gušići, že za narodne dinastije znano pleme, so bili nastanjeni v sidraški županiji v bližini dalmatinskega Belgrada. V XII. veku se je preselila jedna betev (morda tudi več betev) v županijo krbavsko, kjer je bil rod Kurjakovičev od tega plemena tako znamenit, da se v spominikih nič več niti ne omenja pleme Gušičev. Le oni rod tega plemena, ki se je bil preselil v županijo Gačko (okoli Otočca) pod knezi Frankopanskimi, se je vzdržal do današnjega dne. — 8. Lapčani in Karinjani. Oni so stanovali prvotno okoli gornje Une in gore Plješivice, kjer se nahaja še dandanes mesto Lapac. Tukaj je imelo to pleme svoj grad, a delilo se je na mnogo rodov. Jeden se je naselil na jugu Velebita okoli mesta Karina, od tega tudi njihovo ime Karinjani. Bili so pa čisto ravnopravni v vsem z Lapčani. — 9. Poletčići. O tem plemenu vemo prav malo. Stanovalo je v Buški županiji okoli današnjega Perušića. — 10. Še manje vemo o Lasničičih ali Lisničičih. Bržkone je to pleme razpalo prav zgodaj ali pa je izpremenilo svoje ime. — 11. Jamoneti se sicer omenjajo skoz tri veke, vendar vemo prav malo o njih. Prebivali so v Lučki županiji in okoli Nina. V XV. veku jih nahajamo tudi v krajih med Uno in Savo. — 12. Tugomerići ali Tugomirići so prebivali izpočetka v podgorski županiji na podnožju Velebita v Primorju nasproti otoku Pagu. Glavno mesto jim je bilo današnji Bag ravno v sredini omenjene županije. (Konec.)